

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary
of Doctoral Thesis**

Anna Elizabete Griķe

**TAUTAS DIEVBIJĪBA
ROMAS KATOĻU DRAUDZĒS
LATGALES PIEROBEŽĀ**

**POPULAR PIETY IN
ROMAN CATHOLIC PARISHES OF
LATGALIAN BORDERLAND**

Rīga 2023

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

Anna Elizabete Griķe

TAUTAS DIEVBIJĪBA ROMAS KATOĻU DRAUDZĒS LATGALES PIEROBEŽĀ

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

zinātnes doktora (*Ph. D.*) grāda iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Rīga 2023

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Latvistikas un baltistikas nodaļā laika posmā no 2018. gada līdz 2023. gadam.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda projekta “LU doktorantūras kapacitātes stiprināšana jaunā doktorantūras modeļa ietvarā” atbalstu (Nr. 8.2.2.0./20/I/006).

Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumiem, nobeiguma un literatūras saraksta.

Darba forma: disertācija mūzika, vizuālās mākslas un arhitektūra nozares latviešu folkloristikas apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. habil. philol. Janīna Kursīte-Pakule*.

Darba recenzenti:

- 1) *Dr. art. Valdis Muktupāvels* (Latvijas Universitāte);
- 2) *Dr. philol. Sanita Reinsone* (Latvijas Universitātes Folkloras, mākslas un literatūras institūts);
- 3) *Dr. habil. art. Ojārs Spārītis* (Latvijas Mākslas akadēmija).

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2023. gada 24. oktobrī plkst. 16.30 Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē Rīgā, Visvalža ielā 4a, 402. auditorijā Latvijas Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras nozaru promocijas padomes atklātā sēdē.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Daudznozaru bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19.

LU Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras nozaru promocijas padomes

priekšsēdētāja

Dr. philol. Ausma Cimdiņa

sekretāre

Dr. philol. Iveta Naradovska

© Anna Elizabete Griķe, 2023
© Latvijas Universitāte, 2023

ISBN 978-9934-36-093-0
ISBN 978-9934-36-094-7 (PDF)

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā “Tautas dievbijība Romas katoļu draudzēs Latgales pierobežā” pētīta katoliskajā tradīcijā sakņotā tautas dievbijība Latgales dienvidaustrumu pierobežas Romas katoļu draudzēs Krāslavas un Ludzas novadā.

Teorētiskajā daļā izvērtēti skaidrots tautas dievbijības jēdziens. Tautas dievbijība iekļauj pamatā tās rīcības un objektus, kas pauž reliģisko prakšu piekoptāni ārpus dievkalpojuma, un tai ir atpazīstama forma, piemēram, maija dziedājumi pie krusta. Romas katoļu baznīcā tautas dievbijības izpratne ir mainīga un tiek koriģēta, izvērtējot saskaņā ar doktrīnu.

21. gadsimtā Latgales pierobežu raksturo tukšošanās, kas atbalsojas pierobežas draudžu dzīvē. Caur tautas dievbijību vietējie iedzīvotāji pauž savu piederību katolicismam, to pamatojot ar ticības un tradīciju pēctecību. Padomju laikos dažādas tautas dievbijības izpausmes nācās piekopt slepenībā. Sadzīves katolicisms, kādu bija piekropuši cilvēki starpkaru periodā, līdz ar to zaudēja savu pēctecību. Tautas dievbijību tradīciju maiņas noris izpildījuma līmenī, garīdzniecībai veicot korekcijas darbu.

Darbs balstīts empīrisku datu analizē, kas iegūti lauka pētījumā no 2018. g. līdz 2022. g. Tajā pierobežas draudžu locekļu tautas dievbijība ir skatīta piecos līmeņos. Tā raksturo vietējo draudžu locekļu ticības dzīvi, kur svarīga ir tautas dievbijības piekoptāni, rūpējoties par lūgšanām ārpus liturģijas, pie ceļmalas krucifiksiem vai pieminot mirušos. Pierobežā rodama Latvijai vienreizīgā tautas dievbijības izpausmes kā iešana allelujā Lieldienās vai Sv. Donāta svētki Krāslavā. Citas pieskaitāmas pie plašāka izplatības areāla, bet katrā izpausmē vienmēr ir kāda lokālā iezīme. Arī katrā draudzē tautas dievbijības valoda atšķiras, jo to ietekmē dažādie draudzes iedzīvotāju dzīvesgājumi un pieredzes.

Atslēgas vārdi tautas dievbijība, iemiesotais katolicisms, Romas katoļu baznīca, tradīciju pēctecība, Latgale, pierobeža, tukšošanās

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	3
IEVADS	5
1. TAUTAS DIEVBIJĪBAS PĒTNIECĪBA UN AVOTI	10
1.1. Tautas dievbijība Romas katoļu baznīcā	10
1.2. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā un pasaulē	11
2. ROMAS KATOĻU DRAUDZES LATGALES PIEROBEŽĀ	13
2.1. Ieskats apkaimes vēsturē un katolicisma izplatībā	13
2.2. Romas katoļu draudžu vēsture un raksturojums	14
3. LATGALES PIEROBEŽA KĀ IZPĒTES LAUKS	16
3.1. Metodoloģiskie principi	16
3.2. Pierebežas iedzīvotāju pētniecība	17
4. TAUTAS DIEVBIJĪBAS VEIDI UN IZPAUSMES LATGALES PIEROBEŽĀ	19
4.1. Tautas dievbijības valoda	19
4.2. Sv. Donāta svētki Krāslavā	20
4.3. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā	21
4.4. Dievmātes godināšana	22
4.5. Mirušo pieminēšana	23
GALVENIE SECINĀJUMI	25
NOBEIGUMS	27
KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	57

IEVADS

1991. gadā iznāk J. Streiča režisētā filma “Cilvēka bērns” pēc J. Klīdzēja romāna motīviem. Sižeta pamatā ir puisēna Boņuka izaugsme, iekšējie pārdzīvojumi un izaicinājumi 20. gs. trīsdesmito gadu Latgalē. Galveno varoņu dievbijība atspoguļota sadzīvē, godos un svētkos. Kad kādā maija vakarā Boņuks dodas nolikt ziedus pie ceļmalas krucifiksa, kamēr sapulcējušies ļaudis dzied Jaunavai Marijai veltītu dziesmu, kāda sieviete iečukst viņa mātei: “Vai, Regīneit, cik tev dāls dīvbejeigs!” Šī replika izceļ Boņuka iemiesoto (*embodied*) dievbijību, kas izpaužas, veicot tautas un baznīcas tradīcijās noteiktas darbības. Tautas dievbijība (*popular piety*) nav acīmredzams jēdziens, tomēr, kā tas atspoguļots piemērā, tai ir skaidrs un atpazīstams veidols.

Promocijas darba pētījuma **objekts** ir katoliskajā tradīcijā sakņotā tautas dievbijība. Par **izpētes lauku** izraudzītas Latgales dienvidaustrumu pierobežas Romas katoļu draudzes Krāslavas un Ludzas novadā: Krāslavas Sv. Ludvīga draudze, Piedrujas Visvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Baļbinavas Visvētās Trīsvienības draudze, Pustiņas Visvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Landskoronas Visvētās Trīsvienības draudze, Pasienes Sv. Dominika draudze, Zilupes Jēzus Sirds draudze un Briģu Visvētās Trīsvienības draudze. Darbs balstīts **folkloristikā**, izraugoties pētīt noteiktas tradīcijas kontekstu un izpildījumu, tomēr tajā iezīmējas starpdisciplināritāte. Darbā izmantoti **antropoloģijas** zinātnes nozares analītiskie rīki, kā arī **robežu studiju** perspektīva pierobežas iedzīvotāju pētniecībā. Tautas dievbijība ir integrāla tradīciju pētniecības sastāvdaļa, kas Latvijās folkloristikā vēl ir attīstības fāzē, un šī darba **pienesums** ir gan teorētisks, gan empīrisks. **Hipotētiski pieļauts**, ka pierobežas iedzīvotāju tradīcijas nav bijušas pakļautas centra dominancēm un sakņo senākus slāņus, kas lēnāk pakļaujas izmaiņām, bet mūsdienās raksturīgās demogrāfiskās tendences apdraud šo tradīciju pēctecību.

Pasaules mērogā tautas dievbijība ir piesaistījusi dažādu humanitāro un sociālo zinātņu pētniekus, kas to izmantojuši kā empīrisku datu kopumu analīzei, bet arī skatījuši konceptuālo un teorētisko nozīmi savā izpētes laukā. Nozīmīga daļa tautas dievbijībai veltīto pētījumu to izvērtē vēsturiski (Butler 2004, Scheer 2012, Young 2016 u. c.) un teoloģiski (Francis 2005, Roszak, Tykarski 2020 u. c.). Folkloristikā tautas dievbijības pētniecība atklāj, kādā mērā katoliskais un tautiskais mijiedarbojas noteiktos reģionos un kāds ir dievbijības izpausmju konteksts, nozīme un izplatības areāls (Yoder 1974, Vergote 1982 u. c.). Arī antropoloģijā tautas dievbijības izpausmju pētniecības fokusā ir tautas dievbijības lokālās izpausmes dažādu kultūrkontaktu kontekstā. Kritiski pieiets sinkrētismam, uzsverot rituālo noturību (*ritual fixity*), pārveidojošo nepārtrauktību (*transformative continuity*) un reliģisko izdomu (*religious imagination*) (Macdonald 2004, Pina-Cabral 1992, Taylor 1995 u. c.). Tautas dievbijības izpausmes izvērtētas arī pēc to rituālās un funkcionālās puses, tai

skaitā, kā “sagrālā patēriņa” (*sacred commodity*) objekts (Geary 2018, Erdelyi 2012). Tautas dievbijība tiek skatīta kā raksturīga noteiktai kopienai, tikmēr problemātisks ir pats tautas jēdziens (Boyle 1982, Ryan 2012, Vergote 1982 u. c.), kas paredz hierarhisku cilvēku dalījumu. To arī ietekmē Romas katoļu baznīcas nošķirums starp garīdzniecību un lajiem. Turklāt Romas katoļu baznīcā tiek veikts nemītīgs tautas dievbijības korekcijas darbs, kas tiek pamatots arī ar iekšējo pētniecību (Elizondo 1993, Martinieri 2019, Platovnjak 2018 u. c.).

16. gs. otrajā pusē Latgale tika pievienota Polijas-Lietuvas ūnijai un tika aizsākta atkārtota apkaimes katolizācija. Līdz tam tā atradās Livonijas perifērijā un Romas katoļu baznīcai nebija pieejami gana daudz resursu, lai nodrošinātu vietējo iedzīvotāju kristianizāciju un pastorālo aprūpi. Pierobežā aktīvi darbojās jezuīti un dominikāņi, kas ticību nostiprināja, sekmējami tautas dievbijības izpausmes (Bogdanoviča 2015, Norkārklis 2016). 19. gs. katolicisms Latgalē jau bija nostiprinājies. Latgalē tautas dievbijība sporādiski fiksēta 19. gs. etnogrāfiskajos darbos (Uļanovska 2017, Vol’ter 1890), kā arī izvērtēta kā latgaliešu folkloras sastāvdaļa (Juško-Štekele 2002, Reidzāne 2009, Lielbārdis 2012 u. c.). Mūsdienās pieaug akadēmiska interese par atsevišķām tās izpausmēm (Boiko 2001, 2004, Treija 2008, Zepa 2021 u. c.). Izteikts vairākums tautas dievbijībai veltīto pētījumu veikti Latgalē.

Latgales pierobežas iedzīvotājus vieno atrašanās pie valsts robežas, bet pierobežas pagastu un draudžu raksturojumi atklāj katras atšķirīgo vēsturi. Piemēram, Landskoronas draudzi var raksturot kā latgalisku, bet tās kaimiņu draudze Pasienē ir izteikti multietniska, mijot polisko, baltkrievisko, latgalisko un latvisko. Citkārt visas pierobežas draudzes piedzīvo dramatisku draudžu locekļu skaita kritumu, kas ierakstās plašākā demogrāfiskā ainā visā pierobežas zonā. Šo **tukšošanās** diskursu (*emptiness*) kā pamatakcentu uzsvērusi arī antropoloģe Dace Dzenovska (2012, 2020), lai skatītu, kādas ir postsociālā tukšuma iezīmes valsts un sabiedrības kontekstā. Iedzīvotāju skaita kritums ir saistīts ar robežsituācijas maiņu, kur mūsdienu Latgalē novilkta Eiropas Savienības un NATO ārējā robeža. Tas ir nozīmīgs pētījuma konteksts, tādēļ izraudzīts veltīt atsevišķu uzmanību sadzīvei mūsdienu pierobežā, izmantojot robežu studiju analītiskos rīkus.

Robeža ir semantiski plašs jēdziens, kas kalpo kā atdalīšanas līdzeklis, kuru paradoksāli raksturo tās mainīgā daba (Konrad 2015). Valstu pierobežas atklāj, cik liela nozīme ir svešā / savējā diskursa iedibināšanai un nostiprināšanai (Newman 2011). Robežu studijas (*border studies*) piedāvā skatīt robežu kā šuvi (Salter 2012), lai uzsvērtu tajā valdošo dinamiku no valsts varas un no pierobežas iedzīvotāju skatupunkta. Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas tika finansiāli veicināta latviešu saimniecību veidošana pierobežā, lai stiprinātu valsts robežu. Darbā tika norīkoti cilvēki no citiem Latvijas novadiem, lai ieņemtu skolotāju, robežsargu vai dzelzceļa strādnieku amatus. Vēsturiskie migrācijas viļņi sveda kopā dažādu tautību un konfesiju cilvēkus, kas laika gaitā rada risinājumus miermīlīgai līdzpastāvēšanai. Otrā pasaules kara laikā uz šīs dienvidaustrumu

robežas valstiskā neatkarība tika zaudēta, un nākamā vara jau noteica robežas atvērību un jaunus migrācijas viļņus. Pēc PSRS sabrukuma, kad robeža tika atkal slēgta, tā tika pakļauta periferalizācijai (*peripheralization*).

Darbs fokusēts uz pierobežas iedzīvotāju saglabāto, pārmantoto un piekopto tautas dievbijību. Izvirzīti šādi pētniecības jautājumi: **kādas tautas dievbijības izpausmes raksturīgas Latgales pierobežas draudzēs, un cik daudz tās atklāj iemiesoto katolicismu? Kādi faktori ir ietekmējuši tautas dievbijības izplatību pierobežā, un kā ārējie apstākļi – varas maiņas, pandēmija vai Romas katoļu baznīcas mainīgā attieksme – atspoguļojas to izpildījumā? Kā katoliskajā tradīcijā sakņotās tautas dievbijības izpausmes palīdz saprast pierobežas iedzīvotāju savstarpējās attiecības paaudžu, dzimuma un sociālā statusa gaismā?** Darba mērķis ir izpētīt Latgales dienvidaustrumu pierobežas draudžu tautas dievbijību un tās izpausmes, atsevišķi analizējot vēsturisko kontekstu, robežsituāciju un varas maiņu, kā arī dievbijības nozīmi cilvēku savstarpējās attiecībās. Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Teorētiski pamatot izraudzīto tautas dievbijības fokusu, tā konceptuālo specifiku un izveidot pētniecības analītisko rāmi tautas dievbijības izpausmju analīzei Romas katoļu draudzēs.
2. Iegūt empīriskos datus par tautas dievbijību regulāros lauka pētījumos Ludzas novada dienvidu daļas un Krāslavas novada pierobežas draudzēs, tos sistematizēt un analizēt, izmantojot atvērta tipa kodēšanu.
3. Apkopot un analizēt zinātnisko literatūru, kontekstualizējot pierobežu un tautas dievbijību no saistītiem pētniecības virzieniem (folkloristika, antropoloģija, vēsture, teoloģija un robežu studijas).
4. Balstoties empīriskajā materiālā un izstrādātājā teorētiskajā ietvarā, aprakstīt, izvērtēt un salīdzināt specifiski izraudzītās pierobežas Romas katoļu draudžu locekļu tautas dievbijības izpausmes.

Pētījuma pamatā ir **dati**, kas iegūti promocijas darba autores veiktajos lauka pētījumos pierobežā no 2018. g. līdz 2022. g. Tie balstīti kvalitatīvā izpētē, apvienojot līdzdalīgo novērošanu, intervēšanu, fotogrāfijas, videomateriālus, lauka dienasgrāmatu u. c. Kā sekundārie avoti izmantoti ar pierobežu saistītie reģionālie folkloras un etnogrāfiskie materiāli, kultūrvēsturiskie pētījumi, audiovizuālie materiāli un mediju saturs. **Metodoloģiski** tautas dievbijība skatīta vēsturiskajā un ģeogrāfiskajā kontekstā un analizēta izpildījumā. Pētījuma **rezultāti** ļauj atspoguļot dzīvi Latvijas pierobežā un sniegt padziļinātu priekšstatu par tur rodāmām specifiskām tautas dievbijības izpausmēm. Šāda mēroga folkloristiski etnogrāfisks darbs ir nozīmīgs piensums tautas dievbijības pētniecībai Latgales pierobežā, un tā teorētiskās iestrādes var izmantot arī plašākā kontekstā.

Darbu veido **četras nodaļas**. Pirmajā nodaļā **“Tautas dievbijības pētniecība un avoti”** tiek aplūkota tautas dievbijība no akadēmiskās un no Romas katoļu baznīcas perspektīvas. Tajā aptverts laika posms pēc Vatikāna II Koncila un izvērtēta pēdējo Romas pāvestu ietekme uz tautas dievbijības lomu Baznīcā. Pēc 2001. gadā “Direktorija par tautas dievbijību un liturģiju”, noteiktas piecas

kategorijas, kurās tautas dievbijība ir sastopama. Tālāk analizēti pētījumi, kuru pamatā ir tautas dievbijība kā izpētes objekts Baznīcas iekšienē un humanitārajās un sociālajās zinātnēs Latvijā un pasaulē. Otrajā nodaļā **“Romās katoļu draudzes Latgales pierobežā”** vēsturiski kontekstualizēta katolicisma izplatība, sākot no 17. gs. beigām. Tajā būtiska loma bija dažādu tautas dievbijības veidu ieviešanai sadzīvē. Tālāk analizēti katolicisma nostiprināšanas rīki 18./19. gs. un izaicinājumi 20. gs. garumā, to skaitā PSRS laikā pret to vērstās represijas. Nodaļas otrā daļa veltīta katrai pierobežas draudzei un sniegts arī katra pagasta konfesionālais un etniskais raksturojums. Trešajā nodaļā **“Latgales pierobeža kā izpētes lauks”** pamatota metodoloģisko principu izvēle, paskaidrojot, kā darbā lietota kontekstuālā un performatīvā pieeja un iemiesotības (*embodiment*) koncepts. Sniegts ieskats lauka pētījuma četros posmos, precizēts empīrisko datu apjoms un veidi, kā arī reflektēts par datu ierobežojumiem. Tā kā nodaļa fokusēta uz izpētes lauku, Latgales pierobeža skatīta no robežu studiju perspektīvas. Ceturtā nodaļa **“Tautas dievbijības veidi un izpausmes Latgales pierobežā”** balstīta empīrisko datu kodēšanas rezultātos. Sākumā aplūkota vietējā tautas dievbijības valoda iemiesotajā katolicismā, sadzīvē, dievnamā, septiņos sakramentos, kā arī tā atspulgs izpratnē par Dieva sodu. Tālāk sniegts aptverošs ieskats Sv. Donāta svētku norisē Krāslavā, sākot ar tā pirmsākumiem 18. gs. izskaņā līdz transformācijām 20. gs. garumā. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā izceļ tās izpausmes, kuras atspoguļo lokālo specifiku. Turpinājumā aplūkota Jaunavas Marijas godināšana pierobežas draudzēs, atklājot vietējo maija dziedājumu specifiku, Dievmātei veltītos svētkus atsevišķās draudzēs, kā arī svētceļojumu lomu. Nobeiguma sadaļa veltīta mirušo godināšanai, kur skatīta nāves un apbedīšanas tēma, kam seko kapu kopšanas ieražas, kapusvētki un svečīšu vakars.

Par promocijas darba pētījuma rezultātiem nolasīti referāti:

- 2018. gada 2. novembrī “Tradicionālais kā mēraukla: piemērs par paražām Indrā svētku griezumā” Latvijas Kultūras akadēmijas zinātniskajā konferencē “Kultūras krustpunkti XII”;
- 2019. gada 7. maijā “Ходить по аллею 2019. gadā: starp dzīvu praksi un izmirušu tradīciju” (kopā ar Ansi Ataolu Bērziņu) LU LFMI zinātniskajā konferencē “Meklējumi un atradumi”;
- 2020. gada 30. janvārī “Radot un rādot citādību: Latgales pierobežas reprezentācija” Daugavpils Universitātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē;
- 2021. gada 22. februārī “Eklezionīmi starp antroponīmiem un toponīmiem: gadījuma izpēte Romas katoļu baznīcā mūsdienu Latvijā” Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 148. dzimšanas dienas atceres starptautiskajā zinātniskajā konferencē;
- 2021. gada 21. maijā “Pāris novērojumi par Sv. Donāta svētkiem un tautas dievbijību” humanitāro un sociālo zinātņu konferencē “Jauno pētnieku diena”;
- 2021. gada 27. augustā “Speaking up in borderland’s tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia)” ICOS Starptautiskajā

onomastikas kongresā “27th International Congress of Onomastic Sciences” Krakovā (norisinājās tiešsaistē).

- 2021. gada 29. septembrī “Life is life”: some insights into fieldwork in Latgale border region before and while pandemic” starptautiskajā zinātnes konferencē “Emptiness: Ways of Seeing”.

Publikācijas par promocijas darba tēmu:

- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Tensions between House and Place Names: An Anthropological Case Study of Grāveri. *Onomastikas pētījumi II / Onomastic Investigations II*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 95.–111. lpp.
- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Izvērtējot un pamatojot tradicionālo: gadījuma izpēte Indrā. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi: zinātnisko rakstu krājums*. Latvijas Kultūras akadēmijas zinātniskās pētniecības centrs, Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 35.–48. lpp.
- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Radot un rādot citādību: Latgales pierobežas reprezentācija. *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas: zinātnisko rakstu krājums. XX, Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saulē”, 72.–87. lpp.
- Griķe, Anna Elizabete, 2023. Ecclesionyms both as anthroponyms and toponyms: the Roman Catholic parish and church names in Latvia. *Linguistica Lettica*, 30. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 324.–336. lpp.
- Griķe, Anna Elizabete. Speaking up in borderland’s tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia). Iesniegts publicēšanai *Onomastica Lettica* (LU Latviešu valodas institūts) rakstu krājumā.

1. TAUTAS DIEVBIJĪBAS PĒTNIECĪBA UN AVOTI

Šis nodaļas mērķis ir integrāli pieiet tautas dievbijībai, to aplūkojot kā konceptuālu un analītisku rīks analīzei un kā empīrisku datu kopumu. Pirmām kārtām, tautas dievbijība skatīta no Romas katoļu baznīcas perspektīvas. Balstoties Baznīcas dokumentos, it īpaši 2001. g. "Direktorijā par tautas dievbijību un liturģiju", noteiktas tautas dievbijības kategorijas. To papildina pētījumu par tautas dievbijību analīze, kas tapusi Baznīcas iekšienē (Elizondo 1993, Martinière 2019, Platovnjak 2018, Vergote 1982 u. c.). Otrkārt, uzmanība pievērsta tautas dievbijības pētniecībai Latvijā (Boiko 2001, Dukaļska 2010, Treija 2008 u. c.) un pasaulē (Denz 2009, Scheer 2012, Young 2016 u. c.), lai izprastu, kādi ir tās empīriskie un teorētiskie uzsvāri humanitārajās un sociālajās zinātnēs (Macdonald 2004, Ryan 2012, Scribner 1984, Yoder 1974 u. c.). Treškārt, aplūkota tautas dievbijības pētniecība Latvijā, izvērtējot līdzšinējos pētījumus novēroto un secināto (Juško-Štekele 2002, 2007, Reidzāne 2009, Strods 1996 u. c.), kā arī analizēts Latgales 19. gs. etnogrāfiskais materiāls.

1.1. Tautas dievbijība Romas katoļu baznīcā

Tautas dievbijības izpratne un interpretācija Baznīcā ir vēsturiski un ģeogrāfiski mainīga. Arī dažādi sociālie faktori ietekmējuši tautas dievbijības izpausmes, izplatību un nozīmi Baznīcas dzīvē un raksturo tās mainīgo dabu. 20. gs. sākumā pāvests Pījs X iezīmēja pavērsiena punktu izpratnei par liturģijas centralitāti laikā, kad dažādas tautas dievbijības izpausmes kā rožukroņa lūgšana vai svēto godināšanas dominēja ticības piekopšanā ikdienā. Šāda paradigmas maiņa radīja telpu nepieciešamībai pēc saskaņotas un vienotas nostādes par liturģijas un tautas dievbijības harmonizēšanu.

2001. gada decembrī Romas katoļu baznīcas Dievišķā kulta un Sakramentu disciplīnas kongregācija publicēja "Direktoriju par tautas dievbijību un liturģiju". Direktorija analīze iezīmē galvenās sfēras, kurās rodama tautas dievbijība. Pirmkārt, tajā uzsvērtā vēsturiskā šķautne paredz, ka tautas dievbijības pētniecībā jāizvērtē vēsturiskais konteksts, kurā tā izplatījies. Otrkārt, Direktorijā un citos Baznīcas dokumentos uzsvērta tautas dievbijības inkulturācija, ar to saprotot katra reģiona specifisko tautas dievbijības saskari ar lokālajām kultūras iezīmēm. To var raksturot, izmantojot tautas dievbijības valodas konceptu, fokusējoties uz tautas dievbijības žestu, ķermeņu, materiālu, telpisko un temporālo dimensiju. Treškārt, atsaucoties uz Baznīcas tradīciju, izcelta tautas dievbijības sociālā daba. Tā ir specifika dažādu sociālo slāņu vidū, un arī šī dimensija ir nozīmīga lokālās tautas dievbijības izpausmē no Baznīcas perspektīvas. Ceturtkārt, izšķirtās tautas dievbijības piecas kategorijas: tautas dievbijības izpausmes rodamas liturģiskā gada garumā, Dievmātes godināšanā, svēto un svētīgo godināšanā, mirušo pieminēšanā, sanktuārijos un svētceļojumos.

Romas katoļu baznīcas garīdzniecības un konsekrēto personu pētniecisko darbību par tautas dievbijību raksturo vairākas iezīmes. To caurvij autoru pozicionālitate, skatot tautas dievbijību kontekstuāli evaņģelizācijas procesam vai ticības gaismā. Pētījumos izmantota iekšējā intertekstualitate, kur tiek veiktas atsauces uz Baznīcā izstrādātiem dokumentiem vai pētnieciskiem darbiem. Šo pētījumu mērķis ir padziļinātāk un izvērstāk skaidrot to, kas ir un kas nav tautas dievbijības Baznīcas izpratnē, kādas ir lokālās tautas dievbijības formas un kā panākt to harmonizēšanu ar liturģiju. Analizētie pētījumi iedalīti pēc to sakņotības teoloģijā, socioloģijā un lokālo tautas dievbijību izpaušmju izpētē.

1.2. Tautas dievbijības pētniecība Latvijā un pasaulē

Tautas dievbijības pētniecību var izdalīt pēc zinātniskajām nozarēm, kurās tā tikusi pētīta, un pēc analītiskā pienesuma, ko šāda pētniecība nozarei devusi. Humanitārajās un sociālajās zinātnēs tā ir saistoša vēstures zinātnei, reliģiju pētniecībā, mākslas, vizuālās komunikācijas un mediju kontekstā, kā arī folkloristikā, antropoloģijā, socioloģijā un kultūru studijās. Tautas dievbijības jēdzienā konceptuālu interesi piesaistījis tautas skaidrojums, ko var apskatīt vēsturiski, teoloģiski un sociāli. Izpratne par to, kas ir tauta, ir sociāli marķēta. Sociāli nevienlīdzība un stratifikācija noteica sociālo slāņu līdzpastāvēšanu, kur ar tautu būtu jāsaprot hierarhiski un sociāli nedominantā tautas daļa. Tautas dievbijības pētniecība ir ļāvusi pārkāpt šādam virspusējam dalījumam, un fokuss uz to izpaušmju analīzi pāvēris citu izpratni. Šāda pieeja neļauj atdalīt teoloģiju no tautas dievbijības vai runāt par kādu kulturāli vai sociāli neietekmētu doktrīnu. Līdzīgi nepastāv objektīvs pamatojums tautas vai elites tautas dievbijību skatīt kā augstāku vai zemāku, pat ja tās izpaušmes vai dievbijības instrumenti atšķiras.

Arī folkloristikā katoliskajā tradīcijā sakņotā tautas dievbijība ir problemātiska kā kategorija (Kapaló 2013, Santino 1982, Yoder 1974 u. c.). Atsevišķi aplūkoti tautas katoļisms, katoļu folklorā, tautas reliģija un tautas tradīcijas, kur izpaužas tautas dievbijība. Tikmēr Ziemeļamerikā antropologi pievērsās tautas dievbijības analīzei kultūru mijiedarbībā, novērojot pieaugošu spriedzi starp “tautas reliģiju” un “oficiālo reliģiju”, kas iezīmēja sociālo hierarhiju (Yoder 1974, 5). Tautas dievbijības pētniecība nevar būt atrauta no kritiska izvērtējuma par varas attiecībām, kurās tām ir sava nozīme.

Latvijā tautas dievbijības pētniecības fokuss folkloristikā nebija aktuāls nozares pirmsākumos, bet padomju laikos tā pētniecība neietilpa akadēmiskajās interesēs. Tikai pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas šis virziens ir apzināts un aizvien piesaista atsevišķus pētniekus. Viens no tautas dievbijības pētniecības priekšsacējiem ir Mārtiņš Boiko (2001, 2004), kas savā pētnieciskajā darbībā uzmanību pievērsis maija dziedājumiem un mirušo oficijam. Tomēr tautas dievbijība netieši un konceptuāli neizvērstā veidā bijusi klātesoša jau iepriekš. Piemēram, Latgales kultūrvēsturiskajā un folkloras materiālā rodamas atsevišķas tautas dievbijības izpaušmes. Mūsdienās interese par tautas dievbijību

arvien pieaug, it sevišķi starp folkloristiem (Treija 2008, Zepa 2021 u. c.). Kultūrvēsturisko apstākļu dēļ tā pamatā veikta Latgalē. Tautas dievbijība pētīta gados, gadskārtā vai saistībā ar specifiskām tautas dievbijības izpausmēm. Atsevišķu uzmanību piesaistījuši Ziemassvētku un Lieldienu rituāli, Sv. Agates dienas sakramentālības un aizsarglietas.

2. ROMAS KATOĻU DRAUDZES LATGALES PIEROBEŽĀ

Šis nodaļas mērķis ir kontekstualizēt tautas dievbijību Romas katoļu draudzēs Latgales pierobežā no vēsturiskās un kultūrnovērtības perspektīvas (Bauman 1994). Pirmkārt, sniegts ieskats Latgales katolicizācijas vēsturē, izdalot tās politisko atrašanos Polijas-Lietuvas ūnijā, Krievijas impērijā un Latvijas Republikā. Tautas dievbijība ir bijis nozīmīgs instruments katolicisma nostiprināšanai, kā arī tiešs represiju mērķis, kad valdošās varas vērsās pret Baznīcu. Otrkārt, sniegts katras izraudzītās pierobežas draudzes raksturojums, kas atklāj to dažādību. Tajā arī analizēts pierobežas pagastu konfesionālais un etniskais sastāvs, lai skatītu, vai un kā tas atsaucas uz tautas dievbijību.

2.1. Ieskats apkaimes vēsturē un katolicisma izplatībā

Tautas dievbijība ir nozīmīgs rīks ne vien ticības inkulturācijā, kā tas norādīts Romas katoļu baznīcas dokumentos, bet arī kā atsaucē, lai noteiktu, cik daudz ticība ir nostiprinājusies starp vietējiem iedzīvotājiem (Strods 1996). Latgales pierobežā katolicisms ienāk līdz ar jezuītiem un dominikāņu mūkiem 17. gs. izskaņā. Dominikāņu darbība rezultējās ar divpadsmit uzceltiem dievnamiem Latgales pierobežā: Šķaunē, Rundānos, Brodaižos, Raipolē, Pildā, Slabodziņcā, Eversmuižā, Briģos, Lielslodzē, Mazslodzē, Istrā un Koņecpolē. Viņu darbība vēlāk pletās arī Aglonā, Višķos, Rušonā, Daugavpilī, Preiļos un Varakļānos, mijot ietekmes zonas ar jezuītiem. Vairāk nekā divu gadsimtu ilgā jezuītu darbība mūsdienu Latgalē līdz viņu padzišanai 1820. gadā atbalsoja latgališu izpratnē par jezuītiem kā izglītības veicinātājiem. Jesuīti bijuši arī pirmie, kas latgališu valodu ieviesuši draudzēs, attīstīja latgališu rakstu valodu, veicināja lasītprasmi un izplatīja garīga satura grāmatas (Kemps 1991, 72). Krāslavā, līdzdarbojoties lācaristiem un jezuītiem, no 1757. g. līdz 1844. g. darbojās arī pirmā augstākā mācību iestāde mūsdienu Latvijas teritorijā – Krāslavas Garīgais seminārs.

1772. g. Latgale nonāca Krievijas impērijas sastāvā, bet politiskās pārmaiņas nenorisinājās vienmērīgi. Kaut arī oficiālā nostāja paredzēja pareizticīgās baznīcas nostiprināšanu, Romas katoļu baznīca turpināja savu ekspansiju. Šo laika posmu raksturo vērienīgi katoļu dievnamu celtniecības darbi. 18. gs. beigās arī sāk izplatīties ceļmalas krucifiksi, kas vēlāk kļūst par emblemātiskiem katoliskās Latgales simboliem. Arī mirušo ofīcijs kā patstāvīga prakse pie apbedīšanas rituāla nostiprinājies šajā laika posmā. 1863. g. norisinājās otra poļu sacelšanās, kas izraisa jaunas represijas. Pirmkārt, tās skāra katoļu dievnamus, piemēram, Briģos tas tiek nodots pareizticīgo vajadzībām. Otrkārt, sekoja latīņu drukas aizliegums no 1864. g. līdz 1904. g., kā rezultātā tika meklēti citi veidi, kā izplatīt tautas valodā lūgšanu grāmatas vai kristīgo literatūru.

Neatkarības gados Romas katoļu baznīca izmantoja reliģijas brīvību un veicināja savas darbības izplatību un nostiprināšanu. Vietējo garīgo dzīvi

raksturoja arī jaunus vietējo priesteru paaudzes veidošanās, kas saliedēja draudžu un garīdznieku attiecības. Draudzēs tika veidoti dažādi pulciņi, veicinot garīgās dzīves prakses ārpus dievkalpojumiem (piemēram, rožukroņa pulciņi). Otrā pasaules kara laikā represijas pret reliģiskajām organizācijām norisinājās pakāpeniski. 1941. gadā tika represēta garīdzniecība, likvidēta katoliskā prese, postīti dievnami, nacionalizēti īpašumi un vērstas negācijas pret ticīgajiem, slēdzot visas katoliskās sabiedriskās organizācijas. Padomju laiku represijas pret Baznīcu norisinājās viļņveidīgi. Tas bija saistīts ar valdošās elites attieksmi pret reliģiskajām organizācijām. Padomju prese dažādos veidos nomelnoja Baznīcu, īpaši asi vērstoties pret tādām ticības praksēm, kas iekļauj brīnumdarišanu. Tautas dievbijība bija kļuvusi par atklātu izsmieklu objektu. Situācija uz labo pusi pakāpeniski mainās 20. gs. 70.-80. gados. 1980. g. otrajā pusē jau jūtas brīvības vēsmas, bet pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas tiek atcelti ierobežojumi un reliģiskās organizācijas atguva rīcības brīvību.

2.2. Romas katoļu draudžu vēsture un raksturojums

Pierobežas pagastus tiešā veidā skāra Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana, kad tās iedzīvotāji nonāca pie slēgta tipa robežas. Tas veicināja pierobežu periferalizāciju, kas gadu gaitā rezultējās ar dramatisku iedzīvotāju skaita kritumu. Demogrāfiskās tendences arī ietekmēja draudžu aktivitātes, un pētījuma izstrādes laikā par tautas dievbijību vietām tika runāts pagātnes formā. Vēsturiski Romas katoļu draudzes pierobežā sāka veidoties 17. gs. izskaņā, bet to tagadējie dievnami pamatā celti 19. gs. Tajā laikā arī apkaimē ienāca citu konfesiju pārstāvji: luterāņi, pareizticīgie un ebreji. Krāslavā un tās apkaimē no 18. gs. nostiprinās veciticībnieku kopienas. Katra pagasta konfesjonālā un nacionālā īpatnība atklājas arī pierobežas Romas katoļu draudzēs. Pierobežas draudzēs sastopama tautas dievbijības izpausmju dažādība, arī to aprakstu analizē izraudzīti specifiski tās uzsvāri kā atsevišķu svēto nozīme, dažādu sakrālo objektu loma vai draudzes un garīdzniecības attiecību specifika.

Ludzas novads austrumos robežojas ar Krievijas Federāciju un dienvidos, Pasienes pagastā – ar Baltkrievijas Republiku. Pētījumā iekļauti trīs no septiņiem pierobežas pagastiem, Briģu, Zaļesjes un Pasienes pagasti. No trim Ludzas novada pilsētām iekļauta Zilupe. Izraudzītajā Ludzas novada apkaimē darbojas trīs Romas katoļu draudzes: Briģu Vissvētās Trīsvienības draudze, Zilupes Jēzus Sirds draudze un Pasienes Sv. Dominika draudze.

Krāslavas novadā atrodas divas pilsētas – Krāslava un Dagda, bet septiņi pagasti robežojas ar Baltkrieviju. Pētījumā iekļauti Šķaunes, Robežnieku, Indras, Piedrujas pagasti, kuros atrodas katoļu draudzes, un izslēgts Varnaviču pagasts, kurā esošā draudze pieder pie Jelgavas diecēzes. Izraudzītajā Krāslavas novada pierobežas teritorijā darbojas piecas Romas katoļu draudzes: Landskoronas Vissvētās Trīsvienības draudze, Pustiņas Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze, Indras Vissvētās Trīsvienības draudzes, Piedrujas

Vissvētās Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas draudze un Krāslavas Sv. Ludvika draudze.

Katra pierobežas draudze jāskata kā patstāvīga kopiena, kas līdzpastāv citām konfesijām pagasta ietvaros, kā arī robežojoties ar kaimiņu draudzēm. Tās katra apzinās savu vēsturi un īpatnības, tomēr mūsdienās pakļautas vienojošam tukšošanās apstāklim. Vēstures ieskatā un draudzes apskatos tautas dievbijība atklājas dažādos līmeņos. Pirmkārt, tā ir bijis funkcionāls rīks kristietības nostiprināšanai, kad apkaimē sāka darboties jezuītu un dominikāņu mūki. Otrkārt, tautas dievbijība arī bijusi kā politisks rīks Krāslavas gadījumā, kur caur relikviju ieguvi veicināts dievnama nozīmīgums. Treškārt, tautas dievbijība caurstrāvo dažādus draudzes dievnamu reliģiskos objektus, ieražas un saikni ar draudzes prāvestu.

3. LATGALES PIEROBEŽA KĀ IZPĒTES LAUKS

Šis nodaļas mērķis ir integrāli apskatīt Latgales pierobežu kā izpētes lauku. Ģeogrāfiskais pētnieciskais lauks ir Latgales pierobežas pagasti, precīzāk, Krāslavas novada Šķaunes, Robežnieku, Indras un Piedrujas pagasts, arī Krāslavas pilsēta un Ludzas novada Briģu, Zaļesjes un Pasienes pagasts, arī Zilupes pilsēta. Šo pagastu izvēle pētniecības veikšanai pamatota ar to atrašanos Latgales pierobežā un faktā, ka tajās darbojas Romas katoļu draudzes. Tajos sistemātiski tika iegūti dati lauka pētījumos laika posmā no 2018. g. līdz 2022. g. To analīze atklāja vietējās tautas dievbijības izpausmes, kā arī ļāva skatīt, kāda ir pierobežas iedzīvotāju refleksija par sadzīvi pierobežā un kā tiek izdzīvota konfesionālā līdzpastāvēšana.

3.1. Metodoloģiskie principi

Pētījuma metodoloģiskie principi izraudzīti atbilstoši mūsdienu folkloristikai un antropoloģijai, lai panāktu etnogrāfisku konkrētību. Pētījuma laukam pieiets no iekšējās jeb emiskās perspektīvas, un tas kontekstualizēts funkcionāli, situatīvi un pēc tā kultūrnozīmes (Bauman 1994, Bula 2011). Lai izprastu reģionālos tautas dievbijības attīstības posmus, plašāka uzmanība vērsta uz vēsturisko kontekstu. Turpretī, lai izprastu pierobežas specifiku, uz to raudzīts no robežas studiju perspektīvas. Tautas dievbijība skatīta tās iemiesotībā (*embodiment*) un izpildījumā jeb performancē. Šī pieeja atklāj, kā dzimte, vecums un paaudžu attiecības ietekmē tautas dievbijības izpausmes. Lai nodrošinātu empīrisko datu caurspīdīgumu, sniegts detalizēts ieskats lauka darbā, kas hronoloģiski izdalīts četros posmos, kā arī kritiski izvērtēta pozicionalitāte laukā un datu ierobežojumi.

Pētījuma empīriskie dati iegūti lauka pētījumā (2018–2022), izmantojot kvalitatīvo datu ieguves veidus. Pētījuma empīrisko materiālu veido primārie un sekundārie dati. Primārie ir lauka pētījuma laikā iegūtie dati: daļēji strukturētas intervijas un to transkripti, plašs fotogrāfiju klāsts, video un audio ieraksti un lauka dienasgrāmata, kurā fiksēta pētījuma gaita, veiktie novērojumi un dažādas personīgās pārdomas. Sekundārie ir rakstiski, vizuāli un audiāli avoti: dažādu laika posmu periodika un vietējie laikraksti, plašsaziņas līdzekļos pieejamais materiāls par tautas dievbijību un/vai pierobežu, arī dokumentālās, mākslas filmas un radio pārraides, kā arī dažāda rakstura literatūra, kurā atspoguļota pētījuma tēma. Dati tika kodēti pēc atvērta tipa, kā rezultātā tika iegūti 114 kodi, kuri tika apkopoti tematiskās kodu grupās. Divas centrālās tēmas – dzīve pierobežā un tautas dievbijība – deva pamatu pētījuma datu analīzei.

Datu ierobežojumus veido vairāki faktori. Uzsākot pētījumu, tika izraudzīta konkrēta ģeogrāfiska lokācija un fokuss uz tradīciju pētniecību. Lauka darba gaitā izkristalizējās, ka pētījuma centrālā ass ir tautas dievbijība. Datu ieguve

norisinājās, sašaurinot izpētes objektu, kā rezultātā dati nav vienveidīgi, bet pārklāj vairākas tēmas. Lauka darbs tika pakļauts nozīmīgiem ierobežojumiem. 2020. g. martā tika izsludināta pandēmija un ārkārtējais stāvoklis pierobežā līdz ar bēgļu plūsmu no Baltkrievijas. Datus ierobežo arī cilvēkfaktors, jo proporcionālā veidā neizdevās uzrunāt katru pierobežas draudzi, dažas no tām ir vairāk pārstāvētas, citas – mazāk. Pie datu ierobežojumiem jāmin arī sieviešu un vīriešu disproporcija: aptuveni divas trešdaļas no informantiem bija sievietes. Arī dievnamos pulcējās lielāks sieviešu īpatsvars. Pat ja apzināti uzrunāju dažādu vecuma pārstāvjus, tomēr aptuveni divas trešdaļas bija vecumā virs 60 gadiem.

3.2. Pierobežas iedzīvotāju pētniecība

Robežas studijas (*border studies*) kā atsevišķa zinātnes apakšnozare attīstījās 20. gs. otrajā pusē, tomēr robežu pētniecībai ir senāka priekšvēsture. Tā saistīta ar ģeopolitiku, kur robežu fiksēšana noteica varas pozīciju nostiprināšanu. Pierobežas iedzīvotāju pieredze kļuva par nozīmīgu izziņas avotu, lai izprastu ar robežu saistītos sociālos procesus. Izpratne par robežu kā mainīgu, plūstošu un sociāli konstruētu atklājas arī pierobežas iedzīvotāju piederības izpratnē.

Robeža ar Krieviju un Baltkrieviju tika nostiprināta pēc Latvijas Republikas neatkarības iegūšanas un atgūšanas, bet padomju laikos tā bija atvērta. Mūsdienās to raksturo arī plašāks ģeopolitiskais konteksts; tā ir Eiropas Savienības un NATO ārējā robeža. Pētījuma tapšanas laikā dienvidaustrumu robežas nostiprināšanu veicināja tādi notikumi kā pastiprināta bēgļu plūsma no Baltkrievijas vai Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā. Medijos aizvien lielāka uzmanība pievērsta hibrīdkaram, interpretējot bēgļu plūsmu kā apzinātu stratēģiju, lai destabilizētu situāciju uz robežas. Savā pieredzē par robežu un tās šķērsošanas iespējām pierobežas iedzīvotāji robežsituāciju maiņu izdzīvojuši plūstoši, piedzīvojot tās dažādas atvērtības vai aizvērtības pakāpes. Robežas atvērtība vai aizvērtība tiek pieņemta kā objektīvs fakts, un pret to nolasāma distancēšanās. To var skaidrot ar valsts politiku attiecībā uz robežas apsardzību. Gan pēc Latvijas Republikas neatkarības iegūšanas, gan atgūšanas robežsardze ir bijusi viena no tām institūcijām, kur reģionālā piederība ir bijusi noteicoša darbinieku atlasē. Pierobežas iedzīvotāji nav institucionalizētā veidā piesaistīti robežas apsardzībā, tomēr tas nenozīmē, ka tiktu apšaubīta tās nepieciešamību. Robežsituāciju maiņa tiek faktoloģiski pieņemta, un ar to saistītie ierobežojumi – ievēroti.

Datu kodos iezīmējās trīs nozīmīgākās tēmas par sadzīvi pierobežā: iedzīvotāju skaita kritums (tukšošanās, aizbraukšana), vietējā identitāte (valoda, konfesija, etnicitāte) un sadzīves problēmas un to risinājumi. Pierobežas iedzīvotāju naratīvi par aizbraukšanu mijas starp nožēlu un nepieciešamību. Pēc vidusskolas pabeigšanas izteikts vairākums jauniešu dodas prom no pierobežas, lai studētu vai meklētu darba iespējas, arī ārzemēs. Aizbraukšana saistīta ar socioekonomisko faktoru, kur pierobežas iedzīvotāji saskaras ar ierobežotām iespējām izglīties, strādāt vai attīstīt saimniecisko darbību.

Daudzi pierobežas iedzīvotāji savās mājsaimniecībās izdzīvo konfesionālo dažādību. Tā pamatā notiek, apprecoties cilvēkiem no dažādām konfesijām – visizplatītāk – katoļu un pareizticīgo starpā. Dažādība svētku laikos netika norādīta kā konfliktējoša. Nereti izcelts tieši pretējais: dažādība papildina svinamo dienu skaitu. Ģimenēs, kurās rodama piederība vairākām konfesijām, tās ne vienmēr tiek praktizētas; virsroku ņem tā, pie kuras pieder aktīvākais ģimenes loceklis ticības un baznīcas jautājumos. Pierobežas pagastos cita ar citu sadzīvo katoļu draudzes, kuras raksturo dažādi valodu lietojumi dievkalpojumos. Zilupē tā būs drīzāk krievu un latgaliešu valoda, Pasienē – vēsturiski iegājušos poļu valodu nomainījušas krievu un latgaliešu, bet Landskoronas draudze vienmēr ir turējusies pie latgaliešu valodas. Migrācijas viļņi, kas dažādos laika posmos skāruši pierobežas teritorijas, veicinājuši iedzīvotājus meklēt dažādus risinājumus, lai sadzīvotu tautību, valodu un konfesionālajā dažādībā.

4. TAUTAS DIEVBIJĪBAS VEIDI UN IZPAUSMES LATGALES PIEROBEŽĀ

Šis nodaļas mērķis ir apkopot empīrisko datu analīzes rezultātus, kuros tautas dievbijība atklājas tās daudzveidībā. Iegūtie dati deva pamatu runāt par daudzveidīgām, dzīvām, pārmantotām, atgūtām, jaunieviešām un zudušām tautas dievbijības izpausmēm Latgales pierobežas draudzēs. Apzinātie tautas dievbijības piemēri bija, sākot no lokāla mēroga, piemēram, iešanas allelujā Lieldienās Krāslavas novada pierobežas draudzēs, līdz tādiem, kas pieder pie izplatītākajām katoliskajā pasaulē, piemēram, Lurdas Dievmātes godināšana Landskoronas draudzē.

Direktorijā par tautas dievbijību un liturģiju izšķir piecas kategorijas, kurās rodama tautas dievbijība – liturģiskā gada garumā, Dievmātes godināšanā, svēto un svētīgo godināšanā, mirušo pieminēšanā, svētceļojumos un sanktuārijos. Sastatot šīs kategorijas un iegūto empīrisko datu analīzes rezultātus, dažas kategorijas bija jāizlīdzina, bet citas jāfokusē uz kādu noteiktu piemēru. Pirmā nodaļa veltīta tautas dievbijības valodai, kas detalizēti paskaidrota Direktorijā, bet nav nodalīta kā patstāvīga kategorija. Tajā apkopoti un analizēti dati, kas saistās ar iemiesotu katolicismu dažādās dzīves situācijās. Skatīts, kā tautas dievbijības valoda izpaužas mājās un dievnamā. Atsevišķi uzmanība pievērsta septiņiem sakramentiem un kā tie sasaucas ar tautas dievbijību. Otrā nodaļa veltīta vērienīgajiem Sv. Donāta svētkiem Krāslavā, kas tiek svinēti pirmajā svētdienā pēc Sv. Pētera un Pāvila svētkiem. Tie sasaucas ar Direktorija kategoriju – svēto un svētīgo godināšana – un izraudzīti to nozīmīguma dēļ. Trešajā nodaļā aplūkota tautas dievbijība liturģiskā gada garumā, sākot no Adventa līdz mirušo pieminēšanai vēlinā rudenī. Pastiprināta uzmanība vērsta iešanai allelujā Lieldienu laikā, kas Latvijas mērogā ir vienreizēji saglabājusies tradīcija. Ceturtajā nodaļā analizēta Dievmātes godināšana Latgales pierobežas draudzēs, kas parasti saistās ar noteiktu laiku, piemēram, maija mēnesi, vai noteiktiem svētkiem un tituliem. Piektajā nodaļā atsevišķi apskatīta mirušo pavadīšana un pieminēšana.

4.1. Tautas dievbijības valoda

Direktorijā paskaidrots, ka tautas dievbijības valoda ietver žestu un ķermeņa valodu, publiskās lūgšanas un formulas, dziedāšanu un materiālās lietas, kas pavada dievbijību. Interviju kodēšanas rezultāti ļāva šķirt piecas grupas, kas saistošas tautas dievbijības valodai. Pirmais ir iemiesotais katolicisms, kurā skatīts, kā cilvēki pauž savu piederību katolicismam, kā šis naratīvs tiek dabiskots un kādā veidā ir norisinājusies tradīciju pēctecība. Otrais ir tautas dievbijība sadzīvē – mājās, sētā un ikdienas darbos, kur uzmanība vērsta uz dažādām rīcībām vai dievbijības objektiem. Trešā ir tautas dievbijība ārpus mājas, kas

izpaužas dievnamos, pie ceļmalas krustiem vai kapsētās, kur raksturīgākas kopīgas lūgšanas. Ceturtā kodu grupa apvieno tās tautas dievbijības izpausmes, kas pavada septiņus baznīcas sakramentus. Piektā tematiskā kopā apvieno naratīvus par Dieva sodu, kas seko pēc zaimu darbu veikšanas. Jāatzīmē, ka Direktorijs neizdala abas pēdējās kā piederīgas pie tautas dievbijības valodas, tomēr tās tematiski visvairāk atbilda tieši tautas dievbijības valodai.

Stāstot par savu kaimiņieni, kāds Briģu draudzes loceklis sacīja: “Viņas ticība, tā nebija, kā lai saka, dogmatiska, bet sadzīvē. Viņa to tā izdzīvoja. Varēja just, ka tas ir viņā caurausts.” Šis piemērs par caurausto ticību precīzi ilustrē iemiesoto katolicismu, kā cilvēki izjūt savu piederību katolicismam. Ticība ir viena no asīm, kas nosaka piederību Romas katoļu baznīcai. Intervijās ticība tika raksturotu ar dažādiem īpašības vārdiem, kas puda tās intensitāti (piem., “Man bija ļoti ticīgi vecvecāki”), kā arī tā tika savīta ar tautas dievbijības praksēm. Iemiesotais katolicisms izpaužas ne vien individuāli, ģimenē, laukos vai draudzē, bet ar to plašāk saistīts viss Latgales kultūrvēsturiskais novads.

Par tautas dievbijību sadzīvē datu analīzē atklājās trīs tematiskās kopas. Pirmā ir reliģiskie objekti vai simboli mājās, kur visizteiksmīgākais ir uzraksts uz namdurvīm, norādot piederību Romas katoļu baznīcai, un tā saucamais Dieva kaktis, kurā atrodas svētbildes. Otrajā ietilpst dažādas sakramentālījas, kas parasti tiek pasvētītas baznīcas svētkos. Trešās ir lūgšanas, kas tiek praktizētas mājas apstākļos, atsevišķi izceļot pieredzes stāstus, kas iegūti par lūgšanām negaisa laikā. Tautas dievbijība dievnamā saistīta ar izpausmēm, kas rodamas ārpus dievkalpojumiem. Arī tajā tika uzsvērta sieviešu loma: tā ir dievnama fiziska uzturēšana, to uzpošot, bet tās arī ir dažādas lūgšanas, kurās kopīgi apvienojas pirms vai pēc dievkalpojuma.

4.2. Sv. Donāta svētki Krāslavā

Pierobežā vieni no apkaimes lielākajiem baznīcas svētkiem ir Krāslavas Sv. Donāta svētki, kas tiek svinēti pirmajā svētdienā pēc sv. apustuļu Pētera un Pāvila svētkiem. Tie arī izraudzīti, lai sniegtu detalizētu analīzi svinībās, kurās atklājas tautas dievbijības vēsturiskie procesi, izmaiņas 20. gs. svētku norisē un mūsdienu nozīme. Šim nolūkam izmantoti vēsturiskie rakstu avoti, periodika un lauka pētījumā iegūto datu analīze. Sv. Donāta svētki saistīti ar 18. gs. grāfu Plāteru vēlmi nostiprināt Krāslavas nozīmīgumu. Viens no mērķiem bija jaunuzcelto mūra baznīcu Sv. Ludviga godam pārveidot par bīskapa sēdekli, un, lai vairotu tā nozīmi, no Romas tika iegūtas Sv. Donāta relikvijas. Reli kvijas tika pārvestas uz Krāslavu ar konkrētu nodomu, lai šo dievnamu padarīt atšķirīgu no citiem.

20. gs. trīsdesmitajos gados Sv. Donāta svētkus svinēja trīs dienās, sākot ar piektdienu, nedēļas nogalē pēc Sv. Pētera un Sv. Pāvila svētkiem. Svētku laikā bija 40 stundu atlaidas, daudz dievkalpojumu, procesijas un lūgšanas, kurās piedalījās plašas tautas masas. Lai nodrošinātu svētku garīgo aprūpi, sabrauca

priesteri no visas apkaimes grēksūdžu uzklaušīšanai, kas tika nodrošināta arī ārpus baznīcas telpām. Svētkus pārsvarā apmeklēja arī bīskaps, kurš nodrošināja iestiprināšanas sakramentu. Sv. Donāta relikviju godināšana norisinājās, tai skaitā trīs (arī – septiņas) reizes uz ceļiem aprāpojot apkārt kapelai vai baznīcai. Līdz ar tautas masām nereti relikviju godināšana norisinājās ārpus kapelas. Sv. Donāts spēja dziedināt no visām kaitēm un nelaimēm. Pateicībā par uzklautajām lūgšanām cilvēki novietoja pie relikvijām, uz speciālas tāfeles, votas. Pie baznīcas pārdeva dažādus ar ticības dzīvi saistītus aksesuārus, bet ārpus baznīcas norisinājās plaša tirdzniecība, tautā saukta par Donāta tirgu. Paralēli baznīcas svētkiem un tirgum šajos svētkos tika piedāvātas arī citas izklaides, kā cirks, loterijas, balles, koncerti.

Arī mūsdienās šie svētki ilgst trīs dienas, kā arī saglabājusies prakse ar intensīvākām grēksūdžiem un krāšņām procesijām. 2021. g. veiktās intervijas ar dažāda vecuma cilvēkiem, kas piedalījušies Sv. Donāta svētkos jau pēc Latvijas neatkarības iegūšanas, ļauj izziņāt svētku tipoloģiju, it īpaši, bērnu iesvētības un iestiprināšanu, ar ko arī saistās apmācību process. Sasniedzot aptuveni desmit gadu vecumu, kas atbilst trešajam mācību gadam skolā, Krāslavas draudzes bērni apmeklēja svētdienas skolu, lai sagatavotos trim nozīmīgiem sakramentiem, kas tiek saņemti Sv. Donāta svētku laikā.

Sv. Donāta svētki pieder pie iemiesotā katoļcisma, un to apmeklējums ir neatņemama vietējo iedzīvotāju prakse. Tie, kas dzimuši vai auguši Krāslavā, min, ka šajos svētkos piedalījušies katru gadu. Starp daudzajām svētku norisēm visizteiktāk izcelta adorācija, par kuru bija atbildīgi draudzes jaunieši, un svinīgā procesija. Tajā ir noteikts dalījums pēc dzimuma un vecuma, kur katram ir savas funkcijas. Procesijas dalībnieki izjūt atbildību, lai pareizi veiktu uzticētos pienākumus. Šī svētku procesija norisinās centrālajā svētku dievkalpojumā, ko arī pavada iestiprināšanas sakraments.

4.3. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā

Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā saistīta ar dažādiem svētkiem, kurus pavada noteiktas tautas dievbijības izpausmes. Ja Jēzus Kristus dzimšanas un augšāmcelšanās, kas tiek svinēta Ziemassvētku un Lieldienu laikā, būtu vērtējamas kā centrālas visā katoļiskajā tradīcijā, tad citu svētku nozīmēm un popularitātei mēdz būt lokāls raksturs. Tikmēr visu svētku pavadošās tautas dievbijības izpausmēs iezīmējās vietējās tautas dievbijības valoda.

Pirms Ziemassvētkiem māja tiek sagatavota svinībām, kas iekļauj Dieva stūra dekorēšanu un svētku mielasta gatavošanu. Līdzīgi kā Adventa vainags, arī Ziemassvētku egle pieder pie jaunāko laiku tradīcijām, vietām pat izcelta kā pie padomju vai institucionālā (skolas) piederīgām. Ziemassvētki tiek svinēti vairākas dienas un iekļauj viesos iešanu un viesu uzņemšanu, kas laika gaitā mazinājies. Saglabājusies tradīcija Ziemassvētku vakarā lauzt oblātas, vairākkārt uzsvērtā ēdiena svētīšana dievnāmā un lūgšanas pie galda pirms maltītes. Triju

Ķēniņu dienā viena no redzamākajām tautas dievbijības izpausmēm saistīta ar tajā dienā dievnamā svētīto krītu, ar kuru uz durvīm uzvelk trīs krustus, gadskaitļa norādi un triju ķēniņu iniciāļiem starp krustiem. Pēc Jēzus Kristus kristīšanas svētkiem sākas parastais liturģiskais laiks, kas ilgst līdz Lielā gavēņa sākumam. Februāra sākumā tiek secīgi svinēti trīs svētki, kas katrs ir saistīti ar noteiktām tautas dievbijības izpausmēm un sakramentālīgām: tā ir 2. februāra Kunga prezentācijas svētki un sveču svētīšana, 3. februāra Sv. Blazija diena un aizsardzība pret kakla slimībām, un 5. februāra Sv. Agates diena. Sv. Agates dienas sakramentālīgas savulaik plaši izmantoja pret ugunsnelaimēm, bet mūsdienās tās vairāk kalpo kā aizsarglietas un veselības stiprināšanas palīdzlīdzekļi.

Ar Pelnu trešdienas dievkalpojumu tiek uzsākts lielais gavēnis. Tā laikā ticīgajiem tiek bērti uz galvas pelni vai ievilkta ar pelniem krusta zīme uz pieres. Pierobežas draudžu locekļi neminēja, ka tiktu ievērots stingrs gavēnis šīs četrdesmit dienas, drīzāk izcēla trešdienas un piektdienas kā gavējamās dienas arī ārpus Lielā gavēņa. Lielajā piektdienā gan tiek ieturēts stingrs gavēnis. Šajā laika posmā paralēli dievkalpojumiem arī tiek dziedātas īpašas dziesmas “Rūgtās asaras” un iets krustaceļš. Pūpolsvētdienā svēta pūpolus, kas pieder pie tām sakramentālīgām, ko pierobežas ļaudis glabā savās mājās.

Ar Lieldienām saistās virkne dažādu svētku paražu un rotaļu: olu krāsošana, dievnamā pasvētīts mielasts, šūpošanās un ciemos iešanu. Pierobežas pagastos saglabājusies arī kāda mazāk pazīstama tradīcija, saukta par iešanu allelujā. Tā paredz cilvēku grupu došanas no mājas uz māju, dziedot noteiktas dziesmas, par ko pateicībā saņemts kāds mielasts. Grupas ir bijušas dažādas, bet pamatā tie ir bijuši pieaugušie, kuri sapulcējušies un dažkārt staigājuši līdz pat rītausmai. 2019. g. vērojumi ļauj secināt, ka mūsdienās to plašāk piekopj bērni.

Pēc Lieldienu laika Baznīcas liturģiskajā kalendārā seko parastais liturģiskais laiks, un tautas dievbijības kontekstā nozīmīga ir Zāļu diena. Par laiku, kad tās svētītas, tika minētas dažādas svētku dienas. Zāļu vākšana un svētīšana norisinājusies jūnijā, kad arī vāktas dažādas ārstniecības zāles un tējas. Krāslavas pusē minēta ceturtdiena pēc Sakramenta jeb Kristus Miesas un Asiņu svētkiem, Zilupē tās tiek svētītas ceturtdienā vai svētdienā pēc Vasarsvētkiem, bet Pasiēnē tā saistīta ar Vasarsvētku oktāvas noslēgumu kuras noslēgumā svēti zāles.

4.4. Dievmātes godināšana

Dievmātes godināšana Romas katoļu baznīcā ir viena no piecām centrālajām tautas dievbijības formām. Par Dievmātes godināšanas nozīmīgumu liecina tas, ka vairāk nekā puse no Latvijā sastopamajiem katoļu dievnamiem veltīti Dievmātei. Dievmātes godināšana ir saistīta ar citām dievbijības formām, un atsevišķi analizētas trīs perspektīvas. Pirmais ir maija mēnesis, kad tradicionāli norisinās pulcēšanās pie ceļmalas krustiem, lai dziedātu Jaunavai Marijai veltītas dziesmas. Otrs ir pierobežas draudžu Dievmātei veltītie svētki. Mūsdienās tie ir Landskoronas un Pasiēnes draudzē relatīvi nesen ieviestās Lurdas Dievmātes

un Laba padoma Dievmātes godināšana, kā arī Dievmātes dzimšanas svētki 8. septembrī Pasiēnē, kas nu zaudējuši savu lomu vietējā tautas dievbijībā. Treškārt, sniegts ieskats, kā vietējos naratīvos atspoguļoti Aglonas svētceļojumi uz Jaunavas Marijas debesis uzņemšanas svētkiem.

Maija dziedājumus ietekmējuši divi nozīmīgi faktori: pirmkārt, padomju laikos pret šo dievbijības formu vērsās fiziski, likvidējot ceļmalas krucifiksus vai arī represējot tos, kas to piekopa. Otrkārt, demogrāfiskās izmaiņas (un jādama, ka arī pandēmija) izteikti mazinājuši to cilvēku skaitu, kas maijā pulcētos pie tiem. Atmiņu stāstījumos skaidri iezīmējas paša krucifiksa loma, kur tā uzturēšana un rotāšana piederēja pie būtiska tautas dievbijības aspekta. Pušķošanai parasti tika izmantoti pļavas ziedi, par ko bija atbildīgas sievietes. Vīriešu rūpēs bija krucifiksa konstrukcijas nodrošināšana. Mūsdienās, kad vietām tiek atjaunoti krucifiksi vai mēģināts šo tradīciju atdzīvināt, tā ir saglabājusies kopējā lūgšanu ainā dievnamos.

2004. g. 11. februārī Landskoronas Trīsvienības draudzē tika ieviesta tradīcija katra mēneša 11. datumā noturēt Slimnieku dievkalpojumu Lurdas Dievmātes godam. Arī 11. februārī atzīmētā Lurdas Dievmātes diena ir viena no draudzes svētku dienām. 2008. g. Pasiēnas Sv. Dominika Romas katoļu baznīca tika pabeigts nozīmīgs remontdarbu cikls, pēc kura draudzē tika ieviesta jauna tradīcija. Tā noteica veltīšanos Laba Padoma Dievmātei katra mēneša 26. datumā. 26. aprīlis, kad tiek svinēta Laba Padoma Dievmātes diena, tika noteikta kā viena no draudzes svētku dienām. Mēneša garumā pie Dievmātes altāra ir iespēja atstāt zīmes ar nodomiem, par kuriem tad tiek aizlūgts katra mēneša 26. datumā.

Vaicāti par svētceļojumu pieredzēm, pierobežas iedzīvotāji nodalīja individuālos svētceļniekus pirmskara vai padomju laiku atmiņu naratīvos un mūsdienu svētceļojumu grupas, kas organizēti dodas uz Aglonu. Gājienus uz citu draudžu svētkiem viņi nepieskaitīja pie svētceļojumu kategorijas. Tas daļēji skaidrojams arī ar pirmskara periodikā rakstīto par Aglonas svētkiem, kur norādīts, ka tās ir svinīgas procesijas, kas ierodas uz svētkiem, bet par svētceļotājiem drīzāk apzīmē jau cilvēkus, kas tajos pulcējušies.

4.5. Mirušo pieminēšana

Vairākās mūsdienu pierobežas apdzīvotās vietās pirmie kristīgie dievnami tika celti apbedījuma vietās. Tie vēlāk turpināja pildīt kapelu lomu vai arī nav vairs saglabājušies. Arī vēlākos laikos draudzes dievnamus, kā, piemēram, Pustiņā, mēdza celt uz kapsētas. Tautas dievbijību nāves kontekstā var iedalīt šādos tematos: nāve un apbedīšana, kapu kopšana un kapusvētki un mirušo pieminēšana rudenī.

Cilvēka nomiršana līdz pat šim vairāk saistīta ar ārpus institucionālo pusi, bet tiek piedzīvota mājas vidē. Pēc nāves konstatācijas un mirušā novietošanas atsevišķā telpā vēl daudzviet cilvēki atceras, kā savulaik risinājies mirušo oficijs.

Mīrušo ofīcija pakāpeniska izzušana saistīta ar demogrāfisko situāciju, kā arī pārrāvumu tradīcijas nodošanā, kur, kā norāda vietējie iedzīvotāji, līdz ar vecāka gadagājuma paaudzes aiziešanu šīs zināšanas izzūd. Balbinavas draudzes locekļi norādīja, ka mīrušo ofīcijs noteikti būtu pieskaitāms pie vietējām tradīcijām, bet tieši tas ir piedzīvojis izmaiņas. Priestera klātbūtne mīrušo ofīcija laikā savulaik nebija izplatīta, ja vien pats priesteris nebija tiešākā veidā saistīts ar mājsaimniecību. Līdzīgi arī maija dziedājumu gadījumā šo tautas dievbijības praksi pārsvarā īstenoja bez garīdzniecības klātbūtnes. Turpretī pašā apbedīšanas rituālā priesterim ir svarīga loma. Bēres, kas parasti norisinās vidēji trīs dienas pēc nāves, sākas ar dievkalpojumu par mīrušo, kad jau seko apbedīšana zemē kapsētā.

Pierobežas draudzēs kapusvētki ieviesti pirmās brīvvalsts vai vietām – padomju laikos, un mūsdienās zaudējuši savu vērienu. Savulaik tie bija nozīmīgu radniecīgo saikņu nostiprināša. Kapusvētkiem ir sava rituālā puse, un vairāki pierobežas iedzīvotāji norādīja, ka sajūtot neērtumu vai pat izteica nosodījumu, ka mūsdienās ne visi klātesošie aktīvi tajā piedalās. Romas katoļu baznīcā 1. novembrī tiek svinēta Visu Svēto diena (kas paredz to, ka šie cilvēki vai būtnes ir mirušas), bet dienu vēlāk – 2. novembrī – tiek pieminēti visi mirušie. Novembra sākums iezīmē mīrušo pieminēšanu, kad arī kapsētās tiek rīkoti sveciņu vakari. Vairāki pierobežas draudzes locekļi norādīja, ka tā arī ir pamatā noslēdzošā reize, kad dodas uz kapiem līdz nākamā gada atkusnim un pavasarim. Tomēr visi minēja, ka šāda mīrušo pieminēšana, liekot sveces, arī ir ieviesta padomju laikos. Saglabājusies tradīcija tuvinieku nāves dienā dievkalpojumā aizlūgt par viņu dvēselēm.

GALVENIE SECINĀJUMI

1. Katoliskajā tradīcijā sakņotās tautas dievbijības izpausmes ir reģionāli daudzveidīgas. Lokālo raksturo tautas dievbijības valoda, kas ietver žestu un ķermeņa valodu, publiskās lūgšanas, dziedāšanu un dievbijību pavaidošās materiālās lietas. Tautas dievbijības izpausmes rodamas liturģiskā gada garumā, Dievmātes godināšanā, svēto un svētīgo godināšanā, mirušo pieminēšanā, sanktuārijos un svētceļojumos. Tautas dievbijība ir mainīga. Romas katoļu baznīcā tā tiek koriģēta, izvērtējot saskaņu ar doktrīnu.
2. Caur tautas dievbijības izpausmēm pierobežas draudžu locekļi pauž savu piederību katolicismam, to pamatojot ar ticības un tradīciju pēctecību. Ticības intensitātes noteikšanai par mērauklu izmantotas tautas dievbijības prakses un sakramentālā dzīve. Iemiesotā katolicisma izpausmes skatāmas individuālā, ģimenes un draudzes aspektā. Ja līdz Otrajam pasaules karam tradīciju pēctecība norisinājās gan institucionāli, gan mājsaimniecībā, padomju laikā šo lomu uzņēmās vecākās paaudzes sievietes.
3. Tautas dievbijība sadzīvē izpaužas kā noteiktu reliģisko objektu vai simbolu klātbūtne mājās, piemēram, Dieva stūris ar svētbildēm. Pie tiem pieder arī sakramentālījas, kas tiek noteiktos svētkos svētītas dievnāmā un nogādātas mājās (svētais ūdens, Agates maize un sāls, baznīcas sveces, krīts, ogles, pūpoli un zāļu dienā pasvētītās zālītes). Tautas dievbijība dievnāmā saistās ar dievnama uzkopšanu un lūgšanu grupām pirms vai pēc dievkalpojuma, kur izteikta loma ir sievietēm.
4. Tautas dievbijība sakramentālajā dzīvē izpaužas vairākos līmeņos. Kristību laikā tiek nostiprināta saikne ar krustvecākiem, kuri savulaik varēja arī daļēji pārņemt rūpes par bērnu. Vairākās pierobežas draudzēs līdz šim saglabājusies cieša saikne starp euharistiju un grēksūdzes sakramentu. Attiecīgi, netiek piekopts dievgalda apmeklējums katrā dievkalpojumā, neskatoties uz garīdzniecības mudinājumu pārvērtēt šo praksi. Tas tiek darīts uz lieliem svētkiem un pēc vajadzības, iekļaujot grēksūdzes apmeklējumu. Tāpat saglabājusies tradīcija sasaistīt iesvētības un iestiprināšanu, kas pamatots ar savulaik reto iespēju saņemt bīskapa sniegto iestiprināšanas sakramentu.
5. Svēto un svētīgo godināšanas lokālā īpatnība saistāma ar katras draudzes titulu. Šie svētki parasti arī ir draudzes titulsvētki, kas tiek plaši atzīmēti. Kā izņēmumi ir Krāslavas Sv. Ludvika Romas katoļu draudze, kuras centrālie svētki ir Sv. Donāta svētki, kā arī Briģu un Landskoronas draudzes, kuru dievnami ir veltīti Vissvētās Trīsvienības godam, bet draudzes galvenie svētki ir Vasarsvētki. Katru draudzi raksturo arī citi lieli svētki vai atlaidu dienas, bet iedzīvotāju skaita krituma rezultātā tie savu nozīmi draudzes dzīvē zaudējuši. Savulaik ievērojami bijuši Dievmātes dzimšanas svētki 8. septembrī Pasiēnē. Šajā un citos draudžu svētkos cilvēki pulcējās, lai

pedalītos svinīgajos dievkalpojumos, procesijās un iegūtu pilnas atlaidas. Pulcējoties cilvēkiem no dažādām draudzēm, tas bija viens no veidiem, kā jaunieši arī varēja iepazīt cits citu un potenciāli izveidot ģimēni.

6. Tautas dievbijība liturģiskā gada garumā saistīta ar Romas katoļu baznīcas liturģisko kalendāru. Pierobežas draudžu iedzīvotāji norādīja uz dažādu tradīciju izmaiņām. Savulaik Ziemassvētkos tika izkrāšņots Dieva stūris, ēsta svētīta maltīte un iets ciemos (arī ķekatās vai dziedot garīga rakstura dziesmas). Mūsdienās šos svētkus raksturo ilgāks sagatavošanās posms Adventā, kā arī lielāks uzsvars uz Ziemassvētku dievkalpojumu. Triju ķēniņu dienā ar svētīto krītu uzraksts uz namu durvīm nav piedzīvojis tradīcijas pārrāvumu. Februāra sākumā Kunga prezentācijas svētkos (arī – Sveču diena), 3. februāra Sv. Blazija dienā un 5. februāra Sv. Agates dienā dievnamos pulcējas lielāks cilvēku skaits. Sv. Agates sakramentālījas savulaik kalpojušas aizsardzībā pret ugunsnelaimēm, bet mūsdienās vairāk izmantotas veselības stiprināšanai. Aizgavēņa svinēšana mūsdienās ir zaudējusi savu kādreizējo nozīmi. Lielo gavēni papildina dievnamā noteiktas lūgšana un rituāli, piemēram, Krusta ceļa iešana. Pūpolsvētdienas pūpoli pieder pie sakramentālījām ar aizsargājošu funkciju. Vairākās pierobežas draudzēs Lieldienās saglabājusies iešana allelujā – tradīcija apstaigāt apkaimes mājas, sveicot Lieldienās ar noteiktām dziesmām un saņemot cienastu. Vasarā nozīmīga ir diena, kad svēta lauku zālītes.
7. Dievmātes godināšanā tautas dievbijība gūst izpausmi maija dziedājumos pie ceļmalas krustiem ar rožukroņa lūgšanā. Atmodas gados varēja novērot maija dziedājumu atjaunotni līdz ar atgriešanos pierobežā tai paaudzei, kas sasniedza pensijas vecumu, bet mūsdienās jau atkal tā mazinās. Jāatzīmē, ka šī paaudze ne vien atgriezās savā dzimtajā pusē, bet arī atgriezās pie intensīvākas katoliskās tradīcijas piekopšanas, kas padomju represiju dēļ bija mazināta. Savulaik maija dziedājumos piedalījušies abu dzimumu pārstāvji; sievietes bija atbildīgas par krucifiksa pušķošanu, bet vīrieši – par tā konstrukciju.
8. Tautas dievbijības izmaiņas skārušas arī mirušo pieminēšanu. Savulaik lielāks uzsvars bija uz mājsaimniecībā veicamo rituālo pusi mirušā pavadīšanā, piemēram, mirušo oficijs, kur apvienojās radnieki un apkaimes ļaudis. Mirušo oficijs ir viena no tām tautas dievbijības izpausmēm, ko garīdzniecība ir koriģējusi attiecībā uz pašu dziesmu izvēli. Padomju laikos tika nostiprinātas tādas mirušo piemiņas prakses kā kapusvētki vai svecīšu vakars. Kapusvētki kalpoja kā radniecības un kopienas saikņu stiprinātāji, bet mūsdienās – līdz ar retāku vai fragmentāru tā apmeklējumu vietējie iedzīvotāji izjūt svētku pārvēršanu par pulcēšanos, kurā ir aktīvi un pasīvi tās dalībnieki.

NOBEIGUMS

Latgales pierobežas draudzēs tautas dievbijība ir vērojama vairākos līmeņos. Tā raksturo vietējo draudžu locekļu ticības dzīvi, kur nozīmīga loma ir intensīvai tautas dievbijības praktizēšanai, rūpējoties par lūgšanām ārpus liturģijas, pie ceļmalas krucifiksiem vai pieminot mirušos. Individuāli tautas dievbijība ir klātesoša katrā mājsaimniecībā caur dažādām sakramentālījām, Dieva stūrī vai individuālajās lūgšanās. Iemiesotais katolicisms atklājas izpratnē par tradīciju pēctecību. Pierobežā rodamas Latvijai vienreizīgas tautas dievbijības izpausmes kā iešana allelujā Lieldienās vai Sv. Donāta svētki Krāslavā. Citas pieskaitāmas pie dažāda izplatības areāla, bet katrā izpausmē vienmēr ir kāda lokālā iezīme. Arī katrā draudzē šī tautas dievbijības valoda atšķiras, jo to ietekmē dažādie draudzes iedzīvotāju dzīvesgājumi un pieredzes.

Tautas dievbijība ir tikpat nozīmīgs rīks ticības piekopšanai, cik tas var kļūt var varas represiju objektu cilvēku dzīvē. Padomju laikos dažādas tautas dievbijības izpausmes nācās piekopt slepenībā. Sadzīves katolicisms, kādu bija piekropuši cilvēki starpkaru periodā, līdz ar to zaudēja savu pēctecību. Ja savulaik bija ierasts, piemēram, pirms nozīmīga darba uzsākšanas pārkrustīties, tad šāda dievbijības izpausme izzuda. Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Latgales dienvidaustrumu pierobeža kļuva par slēgta tipa telpu. Tas veicināja pierobežas periferalizāciju un tukšošanu. Tautas dievbijība, kas bija piedzīvojusi savu atjaunotni pēc neatkarības atgūšanas, jau atkal lēnām izgaist no redzes loka, virsroku ņemot drastiskam iedzīvotāju skaita kritumam. Dažādas tautas dievbijību tradīciju maiņas noris izpildījuma līmenī, kur nozīmīga loma ir pašai Romas katoļu baznīcai, kas veic šo korekcijas darbu. Tikmēr pēdējo gadu bezprecedenta pandēmijas ierobežojumi skāra tautas dievbijību un atklāja tradīcijas trauslumu.

Tautas dievbijībā iezīmējas dzimuma un paaudžu šķautne, bet sociālais statuss, atskaitot baznīcas hierarhiju un garīdzniecību, tajā ir mazāk nozīmīgs. Mūsdienās galvenā loma tautas dievbijības tradīciju piekopšanā ir vecāka gadagājuma sievietēm, kas arī padomju laikos bija uzņēmušās bērnu katehizācijas lomu. Šī tendence sakrīt ar plašāku lokālo demogrāfisko ainu. Dzimums un paaudze ietekmē arī noteiktas tautas dievbijības izpildījumu, piemēram, svinīgajās procesijās.

Darbā hipotētiski tika pieļauts, ka pierobežas iedzīvotāju tradīcijas nav bijušas pakļautas centra dominancēm un sakņo sevī senākus slāņus, kas lēnāk pakļaujas izmaiņām. Šī hipotēze nav īsti apstiprinājusies. Tradīcijas tiek izdzīvotas horizontālā šķautnē, ar to domājot, ka noteiktas paaudzes pārstāvjus vieno kopēja izpratne par tradīcijām. Tā kā vairākums aktīvo pierobežas draudzes locekļu ir vecāka gadagājuma, arī viņu iemiesotajā tautas dievbijībā dzīves pieredzes dimensija ir klātesoša. Otrais izvirzītais hipotētiskais pieņēmums, ka pierobežas iedzīvotāju tradīciju pēctecību apdraud mūsdienās raksturīgā

zemā dzimstība un iedzīvotāju skaita lejupslīde, ir apstiprinājies. Jāprecizē, ka tradīciju pēctecības pārrāvums būtu vispirms jāskata no padomju laiku represiju perspektīvas, ko nu papildina arī pierobežas tukšošanās.

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

FACULTY OF HUMANITIES

Anna Elizabete Griķe

**POPULAR PIETY IN ROMAN CATHOLIC PARISHES
OF LATGALIAN BORDERLAND**

SUMMARY OF THE DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor of Sciences (Ph. D.)

in Humanities and Arts

Riga 2023

The doctoral thesis was written at the University of Latvia, Faculty of Humanities, Department of Latvian and Baltic Studies during 2018–2023.

NATIONAL
DEVELOPMENT
PLAN 2020

EUROPEAN UNION

European Social
Fund

I N V E S T I N G I N Y O U R F U T U R E

The work on the thesis was supported by the ESF project “Strengthening of the capacity of doctoral studies at the University of Latvia within the framework of the new doctoral model” (Nr. 8.2.2.0./20/1/006).

The thesis consists of an introduction, four chapters, conclusions, theses, and reference list.

Form of the thesis: dissertation in the field of Music, Visual Arts and Architecture, in the subfield of Latvian folkloristics.

Supervisor: Dr. habil. philol. **Janīna Kursīte-Pakule**.

Reviewers:

- 1) Dr. art. **Valdis Muktupāvels** (University of Latvia);
- 2) Dr. philol. **Sanita Reinsone** (Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia);
- 3) Dr. habil. art. **Ojārs Spārītis** (Art Academy of Latvia).

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of Linguistics and Literary Studies and Music, Visual Arts and Architecture, University of Latvia, at 16.30 on October 24, 2023, Rīga, Visvalža street 4a, room 402.

The thesis is available at the Multidisciplinary Library of the University of Latvia, in Rīga, Raiņa blvd. 19.

The Doctoral Committee of Linguistics and Literary Studies, Music, Visual Arts and Architecture.

Chairman of the Doctoral Committee

Dr. philol. **Ausma Cimdiņa**

Secretary of the Doctoral Committee

Dr. philol. **Iveta Naradovska**

© Anna Elizabete Griķe, 2023

© University of Latvia, 2023

ISBN 978-9934-36-093-0

ISBN 978-9934-36-094-7 (PDF)

ABSTRACT

The doctoral thesis “Popular piety in Roman Catholic parishes of Latgalian borderland” presents a study on the popular piety rooted in the Catholic tradition in Roman Catholic parishes of southeast Latgale in Krāslava and Ludza municipalities.

The theoretical part explicitly explains the concept of popular piety. Popular piety includes actions and objects forming religious practices outside of worships and has a recognizable form, such as May services. In the Roman Catholic Church, the understanding of popular piety is variable and is adjusted by evaluating consistency with the doctrine.

In the 21st century, the Latgalian borderland is characterized by peripheralization, which echoes in the life of parishes. Through popular piety, local inhabitants express their affiliation to Catholicism, justifying it by the succession of faith and traditions. In Soviet times, various expressions of popular piety had to be practiced in secret. Everyday Catholicism, as practiced in the prewar period, consequently lost its continuity. Changes in traditions of popular piety take place at the level of performance, where the clergy adjusts it.

The thesis is based on the analysis of empirical data obtained in fieldwork from 2018 to 2022. It examines popular piety on five levels. It describes the faith of borderland parishioners, where the practice of popular piety matters taking care of prayers outside the liturgy, at outdoor crosses or commemorating the dead. Unique expressions of popular piety for Latvia are present in border area, such as going on alleluia on Easter or the feast of St. Donāts in Krāslava. Others belong to a wider spread, however each having local features influenced by intersectional sociocultural context. Also, each parish’s popular piety differs, as it is influenced by the variety of experiences of the parishioners.

Key words popular piety, embodied Catholicism, Roman Catholic Church, tradition succession, Latgale, borderland, emptiness

TABLE OF CONTENTS

ABSTRACT	31
INTRODUCTION	33
1. RESEARCH AND SOURCES OF POPULAR PIETY.....	38
1.1. Popular piety in Roman Catholic Church	38
1.2. Research of popular piety in Latvia and worldwide.....	39
2. ROMAN CATHOLIC PARISHES IN LATGALIAN BORDERLAND	41
2.1. Insight into the local history and the spread of Catholicism.....	41
2.2. History and characteristics of Roman Catholic parishes	42
3. LATGALIAN BORDERLAND AS FIELD OF RESEARCH	44
3.1. Methodological principles	44
3.2. Research of borderland inhabitants.....	45
4. TYPES AND EXPRESSIONS OF POPULAR PIETY IN LATGALIAN BORDERLAND.....	47
4.1. Language of popular piety	47
4.2. Feast of St. Donāts in Krāslava.....	48
4.3. Popular piety during the liturgical year	49
4.4. Veneration of the Virgin Mary.....	50
4.5. Commemoration of the dead	51
MAIN THESES.....	53
CONCLUSION	55
REFERENCES OF THE SUMMARY.....	57

INTRODUCTION

In 1991 premieres the film "Child of Man" by J. Streičs based on the novel by J. Klīdzējs. The plot covers the growth, inner experiences and challenges of the young Boņuks in the 1930's in Latgale. Popular piety of the main characters is reflected in everyday life, feasts and celebrations. On a May evening, Boņuks carries flowers to the crucifix surrounded by locals chanting songs to the Virgin Mary, and a woman whispers to Boņuks mother: "Regīneit, your son has such a piety!" This remark highlights Boņuks embodied piety, which manifests while performing certain actions rooted in the local Catholic traditions. Popular piety is not an obvious concept, however, as illustrated in the example, it has a clear and recognizable form.

The **research object** of the doctoral thesis is the popular piety rooted in the Catholic tradition. The **research field** covers Roman Catholic parishes in southeast of Latgale in Krāslava and Ludza municipalities: Krāslava St. Ludvigs parish, Piedruja Assumption of the Blessed Virgin Mary parish, Baļbinava Holy Trinity parish, Pustiņa Assumption of the Blessed Virgin Mary parish, Landskorona Holy Trinity parish, Pasiene St. Dominiks parish, Zilupe Sacred Heart of Jesus parish, and Briģi Holy Trinity parish. Dissertation is primarily written from the perspective of **folkloristics**, by analysing context and performance of a certain set of traditions, however it can also be characterized as interdisciplinary. The work uses analytical tools of **anthropology** as well as the perspective of **border studies** in the research of borderland inhabitants. Popular piety is an integral part of the research of traditions, which is still in the development phase of Latvian folkloristics, and the **contribution** of this research is both theoretical and empirical. It is **hypothetically** presumed that the traditions of the borderland inhabitants have been less affected by the domination exerted by the centre and are rooted in historical layers in a more significant way and are therefore more resistant to changes. However, contemporary demographic changes threaten the continuity of these traditions.

Popular piety has attracted researchers from various fields of humanities and social sciences who have used it as an empirical set of data but have also looked at conceptual and theoretical significance in their field of study. A significant part of the research devoted to popular piety evaluates it historically (Butler 2004, Scheer 2012, Young 2016, etc.) and theologically (Francis 2005, Roszak, Tykarski 2020, etc.). In folkloristics, the study of popular piety reveals the extent to which the Catholic and folk interact in certain regions and what is the context, meaning and distribution range of the expressions of popular piety (Yoder 1974, Vergote 1982, etc.). In anthropology, the focus of the study of the expressions of popular piety is in its local expressions in various cultural contacts and social contexts. It critically approaches syncretism, emphasizing ritual fixity, transformative continuity, and religious imagination (Macdonald

2004, Pina-Cabral 1992, Taylor 1995, etc.). Expressions of popular piety have also been evaluated according to their ritual and functional side, including it being as an object of sacred commodity (Geary 2018, Erdelyi 2012). Popular piety is viewed as inherent to a particular community, meanwhile, the concept 'popular' itself is problematic (Boyle 1982, Ryan 2012, Vergote 1982, etc.), which involves a hierarchical division of people. It is also influenced by the Roman Catholic Church's distinction between clergy and laity. In addition, Roman Catholic Church constantly adjusts popular piety, a process, which is also constructed through the research carried out by the Church itself (Elizondo 1993, Martiniere 2019, Platovnjak 2018, etc.).

During the second half of the 16th century, Latgale was added to the Polish-Lithuanian union and repeated Catholicization of the surroundings took place. Until then, Latgalian borderland was located on the periphery of Livonia and the Roman Catholic Church did not have enough resources to provide permanent pastoral care to the local population. Starting from end of 16th century, Jesuits and Dominicans were strengthening its spread by promoting expressions of popular piety (Bogdanoviča 2015, Norkārklis 2016). In the 19th century, Catholicism was well grounded in Latgale. Popular piety was sporadically fixed in 19th century ethnographic works (Uļanovska 2017, Vol'ter 1890), and it became an integral part of the Latgalian folklore (Juško-Štekele 2002, Reidzāne 2009, Lielbārdis 2012, etc.). There is a growing academic interest in some of its expressions (Boiko 2001, 2004, Treija 2008, Zepa 2021 etc.). Most of the research devoted to popular piety has been carried out in Latgale.

The inhabitants of the Latgalian borderland are united by their location near the state border, but deeper look at local Catholic border parishes and counties reveal the different history of each. For example, Landskorona parish can be described as Latgalian, but its neighbouring parish in Pasiene is distinctly multi-ethnic, interspersed with Polish, Belarusian, Latgalian and Latvian. Otherwise, all border parishes experience a dramatic drop in the church membership, which represents larger demographic processes taking place across the border area. This **emptiness** discourse has also been highlighted by anthropologist Dace Dzenovska (2012, 2020) to reveal the features of emptiness in the post-social context within society and state. Population decrease is related to the change of the border situation, where the external border of the European Union and NATO has been drawn in contemporary Latgale. This forms important context for the research, so special attention is given to the everyday life of borderlands' inhabitants by applying analytical tools of border studies.

A border is a semantically broad concept that serves as a means of separation, paradoxically characterised by its changing nature (Konrad 2015). National borders reveal the importance of establishing and strengthening other/own discourse (Newman 2011). Border studies invite to view the border as a suture (Salter 2012) to underline the prevailing dynamics from the perspective of state power and border residents. After gaining independence, Latvian farms

in the border area were financially promoted in order to strengthen the state border. People from other regions of Latvia were posted to take up the positions of teachers, border guards or railway workers. Historic waves of migration brought together people of different nationalities and denominations, which over time established means for peaceful coexistence. During World War II on this southeastern border, national independence was lost, and the next power opened the border which led to new waves of migration. After the collapse of the USSR, when the border was closed again, it was subject to peripheralization.

The work focuses on the popular piety preserved, inherited and practiced by borderland inhabitants. The following research questions have been raised: **what expressions of popular piety are typical of Latgale borderland parishes, and to what extent they reveal embodied Catholicism? What factors have influenced the prevalence of popular piety in the borderland, and how are external circumstances - shifts of power, pandemic or the changing attitude of the Roman Catholic Church, reflected in its performance? How do expressions of popular piety rooted in the Catholic tradition help to understand the relationship between borderland inhabitants in the light of generations, gender, and social status?** The aim of the work is to analyse the expressions of the popular piety of the borderland parishes of Latgale, separately analysing the historical context, border situation and change of power, as well as the significance of popular piety in human relations. The following tasks are assigned to achieve the aim of the work:

- 1) To develop theoretical framework of popular piety, establish the conceptual basis and create an analytical frame of research for exploration of the expressions of popular piety in Roman Catholic parishes.
- 2) Obtain empirical data on popular piety in repeated fieldwork visits in border parishes of southern Ludza municipality and Krāslava municipality, systematize and analyse the acquired data using open coding approach.
- 3) Compile and analyse scientific literature by contextualizing border and popular piety within related research fields (folkloristics, anthropology, history, theology, and border studies).
- 4) Based on empirical data and theoretical framework, describe, evaluate and compare the specifically selected expressions of popular piety of members of the borderland Roman Catholic parishes.

The research is based on **data** from fieldwork conducted by the author of the thesis in the borderlands from 2018 to 2022. Fieldwork was based on qualitative research combining participant observation, interviews, photographs, videos, field diary, etc. Regional folklore and ethnographic materials related to the border, cultural and historical research, audiovisual material, and media content have been used as secondary sources. **Methodologically**, popular piety has been viewed in historical and sociocultural contexts and analysed in performance. The **results** of the study allow to reflect life in the border area of Latvia and

provide an in-depth picture of specific expressions of popular piety. Ethnographic work of this scale is an important contribution to the research of popular piety in Latgale, and its theoretical framing can be applied in a wider context.

Thesis contains **four chapters**. Chapter one, **Research and sources of popular piety**, examines popular piety from an academic perspective, and overviews its understanding in the Roman Catholic Church. It covers the period after the Second Vatican Council and assesses the influence of the last Roman Catholic popes on the role of popular piety in the Church. According to the Directory on popular piety and liturgy (2001), there are five categories in which popular piety is manifested. Further, the analysis of research based on popular piety is provided, differentiating it as an object of research within the Church and in humanities and social sciences in Latvia and worldwide. Chapter two, **Roman Catholic parishes in Latgalian borderland**, historically contextualized the spread of Catholicism, beginning in the late 17th century. Catholicism played an important role in bringing different forms of popular piety into life. It is followed by the analysis of tools of the strengthening Catholicism in the 18th and 19th century and the challenges of the 20th century, including the repression during the USSR. The second part of the chapter deals with each border parish and provides confessional and ethnic characteristics of each. In chapter three, **Latgalian borderland as field of research**, the choice of methodological principles is justified, explaining how context, performance and embodiment are used in the thesis. It provides insights into the four phases of the fieldwork, clarifies the scope of empirical data, and reflects about data limitations. As the chapter focuses on the field of research, borderland is viewed from the perspective of border studies. Chapter four, **Forms and expressions of popular piety in Latgalian borderland**, is based the results of empirical data coding. Firstly, the language of the local popular piety is viewed in context of embodied Catholicism, everyday life, within church, in relation to seven sacraments, as well as its reflection in the sense of God's punishment. Secondly, a particular attention is given to the feast of St. Donāts in Krāslava, from its beginnings in the 18th century to the transformations in the 21st century. Popular piety is also analysed in connection to the liturgical year and highlights expressions that reflect local specificity. It is followed by description of how veneration of the Virgin Mary takes place in border parishes, revealing the specifics of local May services, feasts dedicated to the Virgin Mary in some parishes, as well as the role of pilgrimage. The final section is dedicated to commemoration of the dead, where the topics of death and burial are covered, followed by grave care habits, cemetery festivals and the candle evening.

Participation in scientific conferences

- November 2, 2018 “Tradicionālais kā mēraukla: piemērs par paražām Indrā svētku griezumā” in the scientific conference of Latvian Academy of Culture Latvijas “Kultūras krustpunkti XII”;

- May 7, 2019 “Ходить по аллею 2019. gadā: starp dzīvu praksi un izmirušu tradīciju” (jointly with Ansis Ataols Bērziņš) in LU LFMI scientific conference “Meklējumi un atradumi”;
- January 30, 2020 “Radot un rādot citādību: Latgales pierobežas reprezentācija” in Daugavpils University international scientific conference;
- February 22, 2021 “Eklezionīmi starp antroponīmiem un toponīmiem: gadījuma izpēte Romas katoļu baznīcā mūsdienu Latvijā” in academician Jānis Endzelīns 148 anniversary international scientific conference;
- May 21, 2021 “Pāris novērojumi par Sv. Donāta svētkiem un tautas dievbijību” in humanitarian and social sciences conference “Jauno pētnieku diena”;
- August 27, 2021 “Speaking up in borderland’s tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia)” ICOS “27th International Congress of Onomastic Sciences” in Cracow (online).
- September 29, 2021 ““Life is life””: some insights into fieldwork in Latgale border region before and while pandemic” in the international scientific conference “Emptiness: Ways of Seeing”.

Approbation of thesis in scientific articles

- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Tensions between House and Place Names: An Anthropological Case Study of Grāveri. *Onomastikas pētījumi II / Onomastic Investigations II*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, pp. 95–111.
- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Izvērtējot un pamatojot tradicionālo: gadījuma izpēte Indrā. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi: zinātnisko rakstu krājums*. Latvijas Kultūras akadēmijas zinātniskās pētniecības centrs, Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, pp. 35–48.
- Griķe, Anna Elizabete, 2020. Radot un rādot citādību: Latgales pierobežas reprezentācija. *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas: zinātnisko rakstu krājums. XX, Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, pp. 72–87.
- Griķe, Anna Elizabete, 2023. Ecclesionyms both as anthroponyms and toponyms: the Roman Catholic parish and church names in Latvia. *Linguistica Lettica*, 30. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, pp. 324–336.
- Griķe, Anna Elizabete. Speaking up in borderland’s tombstones: a case study of identity markers in Pasiene parish (Latvia). Submitted to *Onomastica Lettica* (LU Latviešu valodas institūts).

1. RESEARCH AND SOURCES OF POPULAR PIETY

The purpose of this chapter is to approach popular piety integrally, looking at it as a conceptual and analytical tool for analysis and as a set of empirical data. First, popular piety is viewed from the perspective of the Roman Catholic Church. Based on Church documents, in particular “Directory on popular piety and liturgy” (2001) five categories of popular piety are defined. It is complemented by an analysis of studies on popular piety that have taken place inside the Church (Elizondo 1993, Martinière 2019, Platovnjak 2018, Vergote 1982, etc.). Secondly, attention has been paid to the research of popular piety in Latvia (Boiko 2001, Dukalska 2010, Treija 2008, etc.) and worldwide (Denz 2009, Scheer 2012, Young 2016, etc.) to reveal its empirical and theoretical emphasis in humanities and social sciences (Macdonalda 2004, Ryan 2012, Scribner 1984, Yoder 1974, etc.). Thirdly, the study of popular piety in Latvia has been examined, evaluating what has been observed and concluded in previous studies (Jusko-Stekele 2002, 2007, Reidzane 2009, Strods 1996, etc.), as well as in Latgale’s 19th century ethnographic material.

1.1. Popular piety in Roman Catholic Church

Understanding and interpretation of the popular piety in the Roman Catholic Church has been historically and geographically variable. Various social factors have also influenced the expression, spread and importance of popular piety in everyday life and characterizes its changing nature. In the early 20th century, Pope Pius X marked a turning point in understanding the centrality of liturgy at a time when various expressions of popular piety, like the prayer of a rosary or the veneration of saints, dominated the practice of faith in everyday life. Such a paradigm shift created space for the need for a coherent and unified approach to harmonising liturgy and popular piety.

In 2001, the Congregation for the Divine Worship and the Discipline of the Sacraments published “Directory on popular piety and liturgy”. The analysis of the Directory highlights the main spheres of popular piety. First, the historic emphasises requires that research into popular piety should assess the historical context in which it has spread. Second, the Directory and other Church documents emphasize the inculturation of popular piety, meaning each region’s specific contact of popular piety with local cultural traits. It can be described using the concept of the language of popular piety, focusing on the gesture, body, material, spatial and temporal dimensions of popular piety. Thirdly, the reference to the Church tradition highlights the social nature of popular piety. It varies among different social contexts and allows to reveal different expressions of local popular piety. Fourthly, five categories of popular piety are given: expressions of popular piety can be found throughout the liturgical year, in the veneration of

the Virgin Mary, the saints and beatified, in the commemoration of the dead, in shrines and pilgrimages.

The research by the clergy and consecrated persons of the Roman Catholic Church on popular piety is characterized by several traits. It highlights authors positionality by viewing popular piety contextually to the evangelization process or in the light of faith. The studies use internal intertextuality, where references are made to Church documents or research. The purpose of these studies is to explain in greater depth and detail what is and is not understood as popular piety, what forms of local popular piety are and how to achieve harmonization with liturgy. The studies analysed are divided by their affiliation to theology, sociology, and research of local expressions of popular piety.

1.2. Research of popular piety in Latvia and worldwide

Research of popular piety can be divided by the scientific fields in which it has been studied and by the analytical contribution such research has made to it. In the humanities and social sciences, it is binding to history science, theology, the fields of art, visual communication and media, as well as folkloristics, anthropology, sociology and cultural studies. In the concept of popular piety, conceptual interest has been given to the understanding of ‘popular’, which can be viewed historically, theologically, and socially. Understanding of ‘popular’ is socially marked. Social inequality and stratification determined the coexistence of social strata, where ‘popular’ should be understood as hierarchically and socially non-dominant part of people. Research of popular piety in its integrity allowed to overcome such categorization. Such an approach makes it impossible to separate theology from popular piety or talk about some culturally or socially unaffected doctrine. Similarly, there is no objective justification to view popular piety as belonging to higher or lower class, even if expression of piety differs.

In folkloristics popular piety rooted in the Catholic tradition is also problematic as a category (Kapaló 2013, Santino 1982, Yoder 1974, etc.). Research focuses on folk Catholicism, Catholic folklore, folk religion, and folk traditions where popular piety manifests itself. Meanwhile, in North America, anthropologists have analysed popular piety in interactions between cultures, observing rising tensions between “folk religion” and “official religion”, which is marked by social hierarchy (Yoder 1974, 5). Research of popular piety cannot exclude a critical assessment of the power relations in which they play a role.

In Latvia, the focus on popular piety in folkloristics was not present in the early period of the field development, but in Soviet times its research was not an academic interest. It is only after the restoration of national independence when it began and continues to attract individual researchers. One of the precursors of popular piety research is Martins Boiko (2001, 2004), who has focused his research on the May services and office of the dead. However, popular piety has been present in an implicit and conceptually undisclosed

way before. For example, the cultural and folklore material of Latgale contains individual expressions of popular piety. Interest in popular piety is growing today, especially among folklorists (Treija 2008, Zepa 2021, etc.). Due to cultural and historical circumstances, it is mainly carried out in Latgale. Popular piety has been studied in feasts, holidays or in connection with specific expressions of popular piety, Christmas and Easter rituals, St. Agate day sacramentals among other protective items.

2. ROMAN CATHOLIC PARISHES IN LATGALIAN BORDERLAND

The purpose of this chapter is to contextualise popular piety in Roman Catholic parishes in the Latgalian borderland from a historical and cultural perspective (Bauman 1994). First, an insight has been provided into the history of Catholicism in Latgale, dividing its political affiliation to the Polish-Lithuanian union, the Russian Empire and the Republic of Latvia. Popular piety has been an important tool for strengthening Catholicism, as well as a direct target of repression when ruling powers targeted the Church. Secondly, a description of each of the selected border parishes is given, revealing their diversity. Confessional and ethnic composition of border parishes is given to see if and how it refers to popular piety.

2.1. Insight into the local history and the spread of Catholicism

Popular piety is an important tool not only in the inculturation of faith, as stated in the documents of the Roman Catholic Church, but also as a reference to how much faith has strengthened among locals (Strods 1996). In the Latgalian borderland, Catholicism enters with Jesuits and Dominican monks in the end of the 17th century. Dominican activities resulted in twelve built churches in the border area: Šķaune, Rundāni, Brodaiži, Raipole, Pilda, Slabodziņca, Eversmuiža, Briģi, Lielslodze, Mazslodze, Istra un Koņecpole. Their activities later also spread to Aģlona, Višķi, Rušona, Daugavpils, Preiļi and Varakļāni, mixing areas of influence with Jesuits. More than two centuries of Jesuit activity in contemporary Latgale, until their eviction in 1820, echoes the local understanding of Jesuits as promoters of education. Jesuits were also the first to introduce Latgalian language into parishes, develop the written Latgalian, promote literacy and distribute books of spiritual content (Kemps 1991, 72). In Krāslava, with the participation of the Lazarists and Jesuits, from 1757 to 1844 the first higher educational institution in the territory of modern Latvia was also active, namely, Krāslava seminary.

In 1772, Latgale became a part of the Russian Empire, but political change did not go evenly. While the official position foresaw the strengthening of the Orthodox Church, the Roman Catholic Church continued its expansion. This period is characterised by the extensive construction work of churches. At the end of the 18th century, outdoor crosses also began to spread, which later become emblematic symbols of the Catholic Latgale. The office of the dead, as a practice at the ritual of burial, has also been established during this period. A second Polish uprising took place in 1863, leading to new repression. First, they affected churches, such as in Briģi where it passed on to Orthodox needs.

Second, a ban on Latin printing from 1864 to 1904 followed, leading to a search for other ways to distribute prayer books or Catholic literature in local languages.

During the years of independence, the Roman Catholic Church exercised religious freedom and contributed to the spread and consolidation of its activities. The local spiritual life was also characterized by the formation of a new generation of local priests who shifted the relationship between laics and clergy. Different gatherings were formed in the parishes, promoting spiritual life practices outside liturgy (such as rosary gatherings). During World War II, the repressions on religious organizations took place gradually. 1941 saw the repression of clergy, the abolition of the Catholic press, the destruction of churches, nationalised properties and targeted attacks such as shutting down all Catholic public organisations. The Soviet repression of the church took place unevenly. This was due to the ruling elite's attitude towards religious organisations. The Soviet press belittled the Church in various ways, taking particular sharp action against faith practices that include miracles. Popular piety had become an object of mockery. The situation is gradually changing in the 1970's and 1980's. In the second half of 1980's there are already signs of freedom, but after the restoration of the national independence of the Republic of Latvia restrictions were lifted and religious organisations regained their freedom of action.

2.2. History and characteristics of Roman Catholic parishes

Borderland counties were directly affected by the restoration of independence of the Republic of Latvia when its inhabitants came to a closed-type border. This contributed to border's peripheralization which over the years resulted in a rapid population decline. Demographic trends also influenced parish activities, and during fieldwork, in some places popular piety was discussed in the form of the past. Historically, first Roman Catholic parishes were created in the border area at the end of 17th century, but their present churches were built around the 19th century. At the time, representatives of other denominations also entered the area: Lutherans, Orthodox and Jews. In Krāslava and its neighbourhood, Old believers communities began to establish from the 18th century. The confessional and national peculiarities of each county are also revealed in the Catholic parishes. In border parishes there is a variety of expressions of popular piety, including veneration of particular saints, the role of different sacred objects or the specificity in the relationship between laics and clergy.

The municipality of Ludza borders the Russian Federation in the east and the Republic of Belarus in Pasiene county in the south. The study includes three of the seven border counties, Brīgi, Zalesje and Pasiene county. Of the three cities of Ludza municipality, Zilupe is included. Three Roman Catholic parishes are present in the chosen area of Ludza municipality: Brīgi Holy Trinity parish, Zilupe Heart of Jesus parish and Pasiene St. Dominiks parish.

In Krāslava municipality there are two cities – Krāslava and Dagda, and seven counties bordering Belarus. The study includes counties of Šķaune, Robežnieki, Indra, Piedruja, which house Catholic parishes, and excludes the parish of Varnaviči, where the existing parish belongs to the Diocese of Jelgava. Five Roman Catholic parishes are present in the selected border area of Krāslava municipality: Landskorona Holy Trinity parish, Pustiņa Assumption of the Blessed Virgin Mary parish, Baļbinava Holy Trinity parish, Piedruja Assumption of the Blessed Virgin Mary parish and Krāslava St. Ludviks parish.

Each borderland parish is regarded as an independent community, which co-exists with other denominations within the territory of the county, as well as borders with neighbouring parishes. They are each aware of their own history and peculiarities, yet nowadays subject to a unifying condition of emptiness. According to history and parish characterization, popular piety unfolds on different levels. First, it has been a functional tool for strengthening Christianity when Jesuit and Dominican monks began operating in the area. Secondly, popular piety has also been a political tool in the case of Krāslava, where the importance of the church has been promoted through the particular relics. Thirdly, popular piety permeates the various religious objects of parish churches, customs and in connection with the clergy.

3. LATGALIAN BORDERLAND AS FIELD OF RESEARCH

The purpose of this chapter is to cover Latgalian borderland as a field of research. Geographically it is situated in the borderland of Krāslava municipality – in counties of Šķaune, Robežnieki, Indra and Piedruja, as well as the city of Krāslava and in Ludza municipality, in counties of Briģi, Zaļesje and Pasiene, and the town of Zilupe. The choice of these counties is justified by their location at the borderland and is supplemented by the fact having Roman Catholic parishes in them. The author of thesis systematically conducted fieldwork between 2018 and 2022. Data analysis revealed expressions of local popular piety, as well as reflexions of borderland inhabitants about living in the border area, also coexisting in a denominational, ethnic and linguistic diversity.

3.1. Methodological principles

Methodological principles of the research have been chosen according to contemporary folkloristics and anthropology to achieve ethnographic accuracy. The study field is drawn from an internal or emic perspective and contextualized functionally, situationally and by its cultural significance (Bauman 1994, Bula 2011). To understand the regional stages of the evolution of popular piety, broader attention is focus given to the historical context. To understand the specifics of the everyday at the border, it has been looked at from the perspective of border studies. Popular piety is seen in its embodiment and performance. This approach reveals how gender, age and intergenerational relationships affect the expression of popular piety. To ensure transparency of empirical data, detailed insights into the fieldwork are given, separated chronologically in four phases, as well as critical assessments of field positioning and data limitations are provided.

Empirical data was obtained in a fieldwork (2018-2022) using qualitative data acquisition methods. It consists of primary and secondary data. Primary data was obtained during fieldwork: semi-structured interviews and transcripts thereof, a wide range of photographs, video and audio recordings and a field diary recording the course of the study, observations made and various personal reflections. Secondary sources are written and audio-visual: periodicals and local newspapers of different periods, material available in the media on popular piety and on borderland, including documentaries, films and radio broadcasts, and literature of various kinds, which reflects the object of the study. Open type coding was carried out, resulting in 114 codes that were systematized into thematic code groups. Two central themes - life in the border area and popular piety - provided the basis for analysis.

Data limitations consist of several factors. At the launch of the study, a specific geographical location and focus on tradition research were chosen. As fieldwork progressed, the central axis of the study - popular piety, was defined.

Data gaining took place by narrowing down the object of study, resulting in data not being uniform but covering several topics. Fieldwork was subject to significant restrictions since March 2020 due to the pandemic and the state of emergency in the border area declared along with the flow of migrants from Belarus. The data is also limited by the human factor, as it failed to address each parish in a proportional way, with some more represented, others less. The disproportion between women and men should also be mentioned among the data limits: about two-thirds of the informants were women. A higher proportion of women also gathered in churches. Even if consciously people of different ages were addressed, however, about two thirds were above 60.

3.2. Research of borderland inhabitants

Border studies evolved as a separate field of science in the second half of the 20th century, yet border research has a longer history. It relates to geopolitics, where border fixation determined the strengthening of power positions. The experience of borderland inhabitants became an important source to understand the social processes associated with the border. Understanding the border as changing, flowing, and socially constructed is also revealed in the sense of belonging of borderland inhabitants.

The border with Russia and Belarus was strengthened after independence and restoration of independence of the Republic of Latvia but was less securitised in Soviet times. Nowadays, it is also characterised by a broader geopolitical context; it is the external border of the European Union and NATO. At the time of the research, events such as the increased flow of migrants from Belarus or Russia's full-scale invasion of Ukraine contributed to securitization of the south-eastern border. The media has increasingly focused on hybrid warfare, interpreting the flow of migrants as a deliberate strategy to destabilise the situation at the border. In their experience of the border and its crossing possibilities, borderland inhabitants have witnessed the change of border situations fluidly, experiencing different degrees of openness or closeness. Opening or closing the border is accepted as an objective fact and distancing from it is underlying. This can be explained by national policy on border security. After both independence and restoration of independence of the Republic of Latvia, state border guard has been one of the institutions where regional affiliation has been decisive in the selection of employees. Borderland inhabitants are not linked to institutionalized border security, but this does not mean that its necessity is doubted. The change in border situations is accepted and the restrictions related thereto are observed.

The data coding revealed three most important topics about the everyday life at the border: population decline (desertion, departure), local identity (language, denomination, ethnicity) and domestic problems and their solutions. The narratives of the borderland inhabitants about leaving are interspersed with regret

and necessity. After graduating from high school, majority of young people leave the border area to study or seek employment opportunities, including abroad. Departure is related to the socioeconomic factors, where borderland inhabitants face limited opportunities to educate, work or develop economic activities.

Many border residents live the confessional diversity in their households. It is based on marrying people from different denominations – most commonly – among Catholics and Orthodox people. The diversity was not listed as conflicting. The opposite was often highlighted: diversity adds to the number of days to celebrate. In families with multiple denominations, they are not always practiced integrally; the faith of the most active family member prevails. In border parishes, Catholic parishes coexist with each other, which are characterised by different language uses in worships and liturgy. It will be more Russian and Latgalian in Zilupe, Russian and Latgalian have replaced the historical Polish language in Pasiene, while the parish of Landskorona has always held on to the Latgalian language. Waves of migration that have attained border area at different times and have encouraged its inhabitants to seek different solutions to live up to the diversity of nationalities, languages, and denominations.

4. TYPES AND EXPRESSIONS OF POPULAR PIETY IN LATGALIAN BORDERLAND

The purpose of this chapter is to summarize the results of analysis of empirical data, in which popular piety is revealed in its diversity. The resulting data revealed diverse, living, inherited, reclaimed, newly introduced and lost expressions of popular piety in the borderland parishes of Latgale. The examples of popular piety ranged from local scale, such as goings in alleluia on Easter in parishes in Krāslava municipality, to those among the most common in the Catholic world, such as veneration Our Lady of Lourdes at the Landskorona parish.

Directory distinguishes five categories of popular piety – during the liturgical year, in the veneration of the Virgin Mary, of saints and beatified, in the commemoration of the dead, and in pilgrimages and shrines. When comparing these categories and the empirical data obtained, some categories had to be aligned and others focused on a specific example. Subchapter one deals with the language of popular piety, explained in detail in the Directory but not separated as an independent category. It compiles and analyses data related to embodied Catholicism in different life situations. It reveals how the language of popular piety manifests itself at home and in the church. Separate attention has been paid to the seven sacraments and how they interact with the popular piety. Subchapter two is devoted to St. Donāts feast in Krāslava, which is celebrated on the first Sunday after St. Peter and St. Paul feast. It refers to the category of the veneration of saints and beatified and has been chosen for their importance. Subchapter three looks at popular piety over a liturgical year, from Advent to commemoration of the dead in late fall. Increased attention has been paid to going on alleluia on Easter, which is a unique tradition at national level. Subchapter four analyses the veneration of Virgin Mary in the border parishes, usually associated with a certain time, such as the month of May, or feasts. Subchapter five deals separately with commemorating the dead.

4.1. Language of popular piety

The Directory explains that the language of popular piety includes gesture and body language, public prayers, and formulas, songs and material things that accompany piety. The results of the interview coding allowed to separate five groups relevant to the language of popular piety. The first is the embodied Catholicism, which looks at how people express their affiliation to Catholicism, how this narrative is naturalized, and how the succession of traditions has taken place. The second is the popular piety in everyday lives – at home or at work, where attention is focused on various acts or objects of piety. The third is the popular piety outside the house, manifested in churches, at outdoor crosses

or cemeteries, where common prayers are more characteristic. The fourth group of codes combines expressions of the popular piety who accompany the seven sacraments of the Church. The fifth thematic brings together narratives about God's punishment, which follows blasphemy works. It should be noted that the Directory does not divide the latter two as belonging to the language of popular piety, yet they corresponded most thematically to the language of popular piety.

Speaking about his neighbour, a member of Briži parish said: "Her faith, it wasn't, as to say, dogmatic, but in the everyday life. She lived it. You could feel it was woven in her." This example of the woven faith accurately illustrates the embodied Catholicism and how people feel about their belonging to Catholicism. Faith is one of the axes that defines belonging to the Roman Catholic Church. Parishioners described faith with various adjectives expressing its intensity (e.g., "I had very faithful grandparents"), as well as being intertwined with the practices of popular piety. The embodied Catholicism manifests itself not only individually, in the family, in the countryside or in the parish, but the entire cultural and historical region of Latgale is associated with it.

Analysis of the data revealed three thematic clusters about popular piety in everyday life. The first is religious objects or symbols at home, where the most visible is the inscription on the house door, indicating belonging to the Roman Catholic Church, and the so-called God's corner, which houses the sacred images. The second includes a variety of sacramentals that are usually blessed at church feasts. The third are prayers practiced at home, distinguishing separately memories about prayers during a storm. Popular piety in the church is related to expressions outside the worship. It, too, emphasized the role of women: it's the physical upkeep by decorating it up, but also of prayers before or after the worship.

4.2. Feast of St. Donāts in Krāslava

In the border area, one of the largest Catholic feasts is the feast of St. Donāts in Krāslava, which is celebrated on the first Sunday after the feast of Saints Peter and Paul. The feast has been chosen for detailed analysis to reveal historical processes of popular piety, its transformation in the 20th century and contemporary significance. For this purpose, fieldwork data was supplemented by different written sources, particularly, from periodicals. Feast of St. Donāts is linked to the will of noble Plater family to increase the importance of Krāslava in 18th century. One of their aims was to make the newly built church into a bishop's seat; to enhance its significance, relics of St. Donāts were brought from Rome, and the feast was introduced.

In the 20th century, the feast of St. Donāts was celebrated three days starting on Friday the weekend after the feast of Saints Peter and Paul. During the feast, there were 40 hours of indulgences, multiple worships, processions, and public

prayers attended by masses of people. Priests from around the neighbourhood gathered to provide the spiritual care, including confessions, which were also provided outside the church premises. The feast has been attended by the bishop, who provided the sacrament of confirmation. The veneration of St. Donāts relics took place in several forms, including three (also – seven) rounds of kneels around the chapel or church. Due to the large number of people, the veneration of relics took place outside the chapel. St. Donāts was said to heal from all the illnesses and misfortunes. In gratitude for the fulfilled prayers, people placed ex-votos on a special board. Outside the church, various accessories related to religious life were sold, as well as, an extensive trade, named the Donāts market, took place. Alongside the church festivities and the market, other entertainment such as circuses, lotteries, balls, concerts were offered.

Nowadays, too, these festivities last for three days, as well as persistent practice with more intense confessions and magnificent processions are present. Interviews conducted in 2021 with people of different ages who have taken part in the feast of St. Donāts after the restoration independence of Latvia, reveals feast's typology, especially the preparation for the first eucharist, confession and confirmation. Reaching the age of ten, equivalent to the third school year at the school, Krāslava parish children attend Sunday school to prepare for the three sacraments being received during the feast of St. Donāts.

Feast of St. Donāts is part of the embodied Catholicism and participating in it is an integral practice of local people. Those born or raised in Krāslava mention that they participated in this feast every year. Among the many feast activities, they highlighted that youth were responsible for the Eucharistic adoration and had significant role in the solemn procession. It sets out a breakdown by gender and age, where each has its own functions. Procession participants feel responsibility to perform their assigned duties correctly. This procession takes place at the central worship, also accompanied by the confirmation.

4.3. Popular piety during the liturgical year

Popular piety during the liturgical year is associated with feasts. If the birth and resurrection of Jesus Christ, celebrated over Christmas and Easter, were to be regarded as central throughout the Catholic tradition, then the meaning and popularity of other feasts tend to be local. Also, the language of local popular piety is present in all celebrations.

Borderland parishioners pointed out the changes in different practices. For instance, Advent's wreath or the Christmas tree are said to be recent tradition, even distinguished as belonging to the Soviet or institutional (school). In their childhood, preparation was focused on cleaning the house and decorating the God's corner. Christmas was celebrated for several days and included going to the neighbours and hosting guests. The tradition of sharing Christmas wafers on Christmas Eve has remained, as the importance of prayers at the table before

the blessed meal. On the Epiphany, one of the most visible expressions of popular piety relates to the blessed chalk with which three crosses, initials of the kings and current year are drawn on the door. After the Baptism of the Lord, the ordinary liturgical time begins, lasting until the beginning of the lent. In early February, three feasts are celebrated consecutively, each associated with certain expressions of popular piety and sacramentals: the feast of the Presentation of the Lord on February 2 with candle blessing, the feast of St. Blazijs on February 3 with protective ritual against respiratory diseases, and feast of St. Agate on February 5 with sacramentals which were widely used against fire accidents, but now they serve more as protective items and tools to strengthen health.

Ash Wednesday's liturgy introduces the Lent, with receiving a sign of cross from ashes on their forehead or having ashes pelted on heads. Borderland parishioners did not mention strict fasting for those forty days of Lent, rather singled out Wednesdays and Fridays as fasting days outside the Lent as well. On Good Friday, though, a strict fasting is being maintained. During the Lent, such additional rituals as singing 'Bitter tears' or walking the Way of the Cross take place alongside the worships. Blessed willow branches on Palm Sunday belong to those sacramentals that borderland parishioners name among mandatory at home.

Easter is associated with a variety of customs and plays: egg painting, a meal blessed in the church, swinging and visiting neighbours. A local borderland tradition, known as going on alleluia, has remained in these parishes. It involves groups of people going from house to house singing certain songs for which a treat has been received in gratitude. The groups have been diverse, but they have basically been adults who have gathered and walked around, also across the borders. Observations made in 2019 lead to the conclusion that it is more widely practised by children these days.

After Easter, the Church's liturgical calendar is followed by the Ordinary liturgical time. As for the popular piety, herbs' blessing on Herbs Day was emphasized. It has not one precise date but is adjusted to other feasts in June. In Krāslava, it is on the Thursday after the Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ, in Zilupe, it is on Thursday or Sunday after the Pentecost, but in the Pasiene it is related to the ending of the Pentecost's octave.

4.4. Veneration of the Virgin Mary

Veneration of the Virgin Mary in the Roman Catholic Church is one of five central forms of popular piety. The importance of veneration the Virgin Mary is evidenced by the fact that more than half of the Roman Catholic churches in Latvia are dedicated to the Virgin Mary. Veneration is linked to other forms of piety, and three perspectives have been analysed separately. The first is the month of May, when gatherings at outdoor crosses take place to sing songs dedicated to the Virgin Mary. The other are the feasts dedicated to the Virgin

Mary of border parishes. For instance, in Landskorona parish it is the veneration of Our Lady of Lourdes and in Pasiene parish – of Our Lady of Good Counsel, which have been relatively recently introduced. On the opposite, the once largely attended Nativity of Mary on September 8 in Pasiene has lost its importance. Thirdly, an analysis has been provided into local narratives on pilgrimages to Aglona for the feast of Assumption of Mary.

Two major factors influenced May services: first, during the Soviet times multiple outdoor crosses were removed and people practicing visible religious rituals were repressed. Second, demographic change (and pandemic, too) has greatly reduced the number of people who would take part in these services. Recalling the prewar period, parishioners clearly highlighted the role of the crucifix itself, where its upkeep and decoration belonged to an essential aspect of popular piety. Women were responsible for its decoration, but men took care of its construction. Nowadays, crucifixes are restored and there is an attempt to revive the tradition, which has persisted in forms of prayers in churches.

In 2004, Landskorona parish introduced a tradition to venerate Our Lady of Lourdes on the 11th date of every month, and similarly in 2008, Pasiene determined a devotion to Our Lady of Good Counsel on the 26th date of every month. Our Lady of Good Counsel, celebrated on April 26, was added as parish's feast days. Over the course of a month there is an opportunity to leave notes with intentions that are then put together on the 11th or 26th date of every month.

Asked about pilgrimage, borderland inhabitants separated individual pilgrims of prewar or Soviet era and contemporary pilgrimage groups to Aglona. Even though, people used to go in groups to different parish's feasts kilometres away, they didn't associate it with pilgrimages. This is also partly explained by the fact that people who arrived at these feasts were called pilgrims, but the groups were referred as solemn processions when arriving in such form.

4.5. Commemoration of the dead

In several borderland counties, the first churches were built in burial sites. They later continued to play the role of chapels, or they have ceased to exist. It also occurred later, like in Pustiņa where the parish church was built on the cemetery. In the context of death, popular piety can be divided into the following themes: death and burial, grave tending, and cemetery festival, and commemoration of the dead in the fall.

Death has been less related to the institutional side, but as experienced in a home environment. After the death, the body is placed in a separate room, the office of the dead is taking place. It is less and less practiced due to the demographic situation, as well as a break in the continuity of tradition, where, according to locals, this knowledge is fading with the passing of the older generation. Members of the Baļbinava parish pointed out that the office of the dead would surely be among local traditions which has seen change. The presence of a priest

at the time of the office of dead was once uncommon unless the priest himself was more directly connected to the household. Similarly, in the case of the May services, this practice of popular piety was mostly practised without the presence of clergy. In contrast, in the funeral ritual itself, the priest plays an important role. The funeral, which usually takes place on average three days after death, begins with a worship for the deceased, followed by the burial on the ground in the cemetery.

Cemetery festivals have been introduced in border parishes after the independence of Latvia or in some places – during the Soviet times, and nowadays they have lost their reach. These festivals were also significant in strengthening kinship ties. They have their own ritual side, with several borderland inhabitants pointing out that they felt discomfort, or even expressed condemnation, that nowadays not everyone follows and takes part in the ritual. Roman Catholic Church celebrates All Saints' Day on November 1, and on November 2 – All Souls' Day. Commemoration of the dead includes candle evening in cemeteries. Several parishioners said it was also the last time going to cemetery until next spring. As cemetery festivals, candle evenings have also been introduced in Soviet times. The tradition of praying for the souls of deceased on the day of their death or birthdays remain.

MAIN THESES

1. The expressions of popular piety rooted in the Catholic tradition are regionally diverse. The local specificity is characterised by the language of popular piety, which includes gesture and body language, public prayers, songs, and material things accompanying piety. Expressions of popular piety can be found throughout the liturgical year, in the veneration of the Virgin Mary, of saints and beatified, in the commemoration of the dead, in shrines and pilgrimages. Popular piety is variable. In the Roman Catholic Church, it is adjusted by assessing its harmony with doctrine.
2. Through expressions of popular piety, members of borderland parishes express their affiliation with Catholicism, based on the succession of faith and tradition. Popular piety practices and sacramental life have been used as the measure for determining the intensity of faith. The embodied expressions of Catholicism can be seen on individual, family and parish level. While until World War II the succession of traditions took place both institutionally and in the household, during the Soviet period this became the responsibility of older women.
3. Popular piety in everyday life manifests itself as the presence of certain religious objects or symbols at home, such as God's corner with sacred images. They also include sacramentals, which are blessed at church during feasts and brought home (blessed water, St. Agate bread and salt, candles, chalk, coal, willow branches, and herbs). Popular piety in the church involves cleaning the house of worship or having prayer groups before or after the worship, where women play a prominent role.
4. Popular piety manifests itself on several levels in sacramental life. During the baptism, the bond with the godparents, who could also partly take care of the child, is strengthened. Several borderland parishes have maintained close links between Eucharist and sacrament of penance. Accordingly, Eucharist is received only on special occasions, despite the encouragement of the clergy to re-evaluate the practice. The tradition of binding first Eucharist and confirmation has also remained, which is based on the opportunity to receive confirmation delivered by the bishop which used to be rare occasion.
5. The local specificity of the veneration of the saints and beatified can be attributed to the title of each parish. Parish title also determines widely celebrated parish feasts. Krāslava St. Ludvigs Roman Catholic parish, whose main feast is the feast of St. Donāts, and parishes of Briģi and Landskorona, are the exceptions, whose churches are dedicated to the honour of the Holy Trinity, while the main feast of the parish is Pentecost. Each parish is also characterised by other major feasts or days of indulgence, but because of the decline in the population, they have lost their importance. Once Pasiene parish had its main feast on September 8 celebrating Nativity of Mary. At

this and other parish feasts, people gathered to attend worships, processions and get full indulgences. Coming together for people from different parishes, was an occasion for young people to get to know each other and potentially form a family.

6. Popular piety during a liturgical year is linked to the liturgical calendar of the Roman Catholic Church. Inhabitants of borderland pointed to changes in different traditions. Once, the God's corner had been decorated at Christmas, a blessed meal was eaten, and neighbours were visited (including singing church songs). Nowadays, it is marked by a longer stage of preparation in Advent, as well as a greater emphasis on the Christmas worship. At the Epiphany, the tradition has remained to mark doors with the blessed chalk. More people gather in worships for the feast of the Presentation of the Lord on February 2 with candle blessing, the feast of St. Blazijs on February 3 with protective ritual against respiratory diseases, and feast of St. Agate on February 5 with sacramentals which were widely used against fire accidents, but now serve more as protective items and tools to strengthen health. Pre-lent celebrations have lost their former meaning, but Lent is accompanied by certain prayers and rituals in the church, such as the Way of Cross. Palm Sunday's willow branches belong to sacramentals with a protective function. Several border parishes have maintained going on alleluia at Easter – a tradition of walking around neighbourhood houses, greeting with certain songs and receiving a treat. In summer, the blessing of herbs is significant.
7. Veneration of the Virgin Mary is expressed in various ways, such as public May services or in individual prayer of a rosary. After the restoration of independence of Latvia, there was a revival of May services with the return to the border for a generation that reached retirement age, but it is already passing away. It should be noted that this generation not only returned to its native side, but also returned to the intensification of the Catholic tradition, which had been diminished by the Soviet repression. In the prewar period, women were responsible for the decoration of the crucifix and men for its construction.
8. Commemoration of the dead has also been affected by changes in popular piety. Priorly, greater significance was attributed to those parts of the funeral rituals which were realised within the household, such as the office of dead, where relatives and neighbours joined together. The office of the dead is among those expressions of popular piety that the clergy has corrected over time. In Soviet times, commemorative practices such as cemetery festivals or a candle evening were introduced. Cemetery festival served as reinforcements of kinship and community ties, but today - along with a rarer visit to it - locals feel the transformation of the festival into a gathering with active and passive members.

CONCLUSION

In the borderland parishes of Latgale, popular piety is observed on multiple levels. It describes the faith of members of local parishes, where intense practice of popular piety, caring for prayers outside liturgy, at outdoor crosses or commemorating the dead, plays an important role. Individually, popular piety is present in households through various sacramentals, in God's corner or in individual prayers. Embodied Catholicism unfolds in the sense of tradition succession. Latvia has unique expressions of popular piety in the border area, such as going on alleluia for Easter or the feast of St. Donāts in Krāslava. Others belong to different distribution ranges, but there is always a local feature in each expression. Each parish, too, has its own language of popular piety since it is influenced by the different experiences of parishioners.

Popular piety is as important tool for practicing faith as it can become an object of repression. In Soviet times, various expressions of popular piety had to be practised in secrecy. Everyday Catholicism, as practised by people during the prewar period, thus lost its succession. If it used to be common, for example, crossing oneself before each significant event or task, such expression of piety disappeared. After the restoration of independence, the southeastern border of Latgale became increasingly securitized. It contributed to border's peripheralization. Popular piety, which had experienced its revival after independence, was once again slowly fading out, dominated by a drastic decline of the population. Various changes in the traditions of popular piety take place at the level of performance, where the Roman Catholic Church itself does the work of correction. Meanwhile, the limitations of the unprecedented pandemic in recent years targeted popular piety and exposed the fragility of the tradition.

Popular piety is also marked by gender and age, for instance in solemn processions, but the impact of the social status, aside from hierarchy within church itself and the elevated status of priests, seemed to be less significant. During the time of the research, older women, who had also taken on the role of catechising children during Soviet times, played a key role in performing popular piety. It coincides with the broader local demographic picture.

It was hypothetically presumed that the traditions of the borderland inhabitants have been less affected by the domination exerted by the centre and are rooted in historical layers in a more significant way and are therefore more resistant to changes. This hypothesis hasn't quite been confirmed. Traditions are practiced on a horizontal edge, meaning that representatives of a certain generation are united by a common understanding of traditions. As most active border parishioners are older people, the dimension of life experience is also present in their embodied popular piety. The second hypothetical assumption put forward, that contemporary demographic changes threaten the continuity of

these traditions, has been confirmed. However, the disruption of the succession of traditions should first be seen from the perspective of the repressions of Soviet times, now accompanied by the peripheralization of the border.

KOPSAVILKUMĀ IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS / REFERENCES OF THE SUMMARY

1. Bauman, R. (1994). Contextualization, Tradition and the Dialogue of Genres. *Rethinking context: Language as an Interactive Phenomenon*. Eds. Duranti A., Goodwin Ch. Cambridge: University Press, pp. 125-145.
2. Bogdanoviča, T. (2015). *Dinaburgas rezidences jezuitu darbība Inflatijas rekatolizācijas jomā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
3. Boiko, M. (2001). Mirušo oficijs (*officium defunctorum*) un sapņu folklorā Dienvidaustrumlatvijā. *Materiāli par kultūru mūsdienu Latvijas kontekstā*. Rīga: Zinātne, pp. 69-105.
4. Boiko, M. (2004). Nāve, rudens, sapņi un mirušo oficijs Latgalē. *Mūzikas Saule*, Nr. 5(25), pp. 24-27.
5. Boyle, L. (1982). Popular Piety in the Middle Ages: What is Popular? *Florilegium* 4 (1), pp. 184-193.
6. Bula, D. (2011). *Mūsdienu folkloristikas paradigmas maiņa*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve. Rīga: Zinātne.
7. Butler, M. (2006). Revolution and the ritual year: Religious conflict and innovation in Cristero Mexico. *Journal of Latin American Studies* 38 (03), pp. 465-490.
8. Denz, H. (2009). Religion, popular piety, patchwork religion. *Church and Religion in Contemporary Europe*, pp. 183-202.
9. Dzenovska, D. (2012). Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm. Rīga: Biznesa augstskola *Turība*.
10. Dzenovska, D. (2020). Emptiness. Capitalism without people in the Latvian countryside. *American Ethnologist*, 47 (1), pp. 10-26.
11. Elizondo, V. (1993). Hispanic Theology and Popular Piety: From Interreligious Encounter to a New Ecumenism. *Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 48, pp. 1-14.
12. Erdelyi, G. (2012). The Consumption of the Sacred: Popular Piety in a Late Medieval Hungarian Town. *The Journal of Ecclesiastical History*, 63(1), pp. 31-60.
13. Francis, M. (2005). Liturgy and Popular Piety in a Historical Perspective. *Directory on Popular Piety and the Liturgy: Principles and Guidelines. A Commentary*. Ed. P. Phan, pp. 19-44.
14. Geary, P. (2018). The Ninth-Century Relic Trade-A Response to Popular Piety? *Living with the dead in the Middle Ages*. Cornell University Press, pp. 177-193.
15. Juško-Štekele, A. (2002). *Folkloristika Latgalē 19. gadsimta otrajā pusē*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
16. Juško-Štekele, A. (2007). *Latgaliešu folklorā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
17. Kapaló, J. (2013). Folk religion in discourse and practice. *Journal of Ethnology and Folkloristics*, 7 (1), pp. 3-18.
18. Kemps, F. (1991) [1938]. *Latgales likteņi*. Rīga: Avots.

19. Konrad, V. (2015). Toward a Theory of Borders in Motion. *Journal of Borderlands studies*, 30 (1), pp. 1–17.
20. Lielbārdis, A. (2012). *Latviešu buramvārdu tradīcija*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
21. Macdonald, C. (2004). Folk Catholicism and pre-Spanish religions in the Philippines. *Philippine Studies*, pp. 78–93.
22. Martinière, M. (2019). *La piété populaire. Une chance pour l'évangélisation*. Paris: Médiaspaul.
23. Newman, D. (2011). Contemporary Research Agendas in Border Studies: An Overview. *The Routledge Research Companion to Border Studies*. Ed. D. Wastl-Walter, pp. 33–45.
24. Norkārklis, R. (2016). Jeziūtu svētie, svētīgie un godināmie Latvijā 17.–19. gadsimtā. *Reliģiski-filozofiskie raksti XXI*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, pp. 94–113.
25. Pina-Cabral J. (1992). The gods of the Gentiles are demons: the problem of pagan survivals in European culture. *Other histories*. Ed. K. Hastrup. London: Routledge, pp. 45–61.
26. Platovnjak, I. (2018). Popular Piety: Living or “Dead” Tradition? *Studia Gdańskie*, 42. Gdańskie Seminarium Duchowne, Kuria Metropolitalna Gdańska, pp. 105–118.
27. Reidzāne, B. (2009). Apturētais laiks. *Feimaņu draudzes pasakas*. Pierakst. A. Kokalis. Sast. O. Spārītis. Rīga: Nacionālais apgāds, pp. 129–139.
28. Roszak, P., Tykarski, S. (2020). Popular Piety and Devotion to Parish Patrons in Poland and Spain, 1948–1998. *Religions* 11 (12 (658)).
29. Ryan, S. (2012). Some Reflections on Theology and Popular Piety: A Fruitful or Fraught Relationship? *The Heythrop Journal*, 53, pp. 961–971.
30. Santino, J. (1982). Catholic Folklore and Folk Catholicism. *New York Folklore*, 8 (3), pp. 93–106.
31. Salter B. M. (2012). Theory of the / : The Suture and Critical Border Studies. *Geopolitics*, 17 (4), pp. 734–755.
32. Scheer, M. (2012). Catholic Piety in the Early Cold War Years; or, How the Virgin Mary Protected the West from Communism. *Cold War Cultures*. Berghahn Books, pp. 129–151.
33. Strods, H. (1996). *Latvijas Katoļu baznīcas vēsture. (1075–1995)*. Rīga: autorizdevums.
34. Taylor, L. J. (1995). *Occasions of Faith: An Anthropology of Irish Catholics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
35. Treija R. (2008). Agates brīnumi tautas tradīcijās. *Letonica*, 18, pp. 247–260.
36. Uļānovska, S. (2017). *Poļu Infantijas latvieši. Etnogrāfisks tēlojums*. Atb. red. A. Juško-Štekele, A. Kļavinska. Tulk. K. Kuņicka. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju augstskola.
37. Vergote, A. (1982). Folk Catholicism: Its significance, value and ambiguities. *Philippine Studies*, pp. 5 –26.
38. Vol'ter E. (1890). *Materiali dlja jetnografii latyshskogo plemeni Vitebskoj gubernii*. Sankt-Peterburg: tip. Imp. Ak. nauk.

39. Yoder, D. (1974). Toward a Definition of Folk Religion. *Western Folklore* 33 (1), pp. 2–15.
40. Young, F. (2016). *A History of Exorcism in Catholic Christianity. Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic*. Palgrave MacMillan. Cambridge: Cambridge Theological Federation.
41. Zepa, I. (2021). *Saīmes Stērnīnē (psalmu un bērū dziedājumu krājums)*. Sast. I. Zepa, grāmata un 2 CD. Izdevējs: Stirnienes draugu biedrība.

